

“L’ aide, pour nous c’est un point aquis”

De opvang van illegale Congolezen in hun eigen etnische
gemeenschap in Brussel, België

Afstudeerscriptie van: Marjoleine Wezemer

Studentnummer: 272918

Begeleider: Godfried Engbersen

Rotterdam, november 2005

Sociologie

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam

Voorwoord

“L’aide, pour nous c’est un point aquis”. Dit is een uitspraak van een Congolees uit de legale Congolese gemeenschap in Brussel en betekent: “Hulp (verlenen) is voor ons een uitgemaakte zaak” Ik heb voor deze titel gekozen, omdat deze veelzeggend is voor de probleemstelling van mijn scriptie, die in hoofdstuk één aan de orde zal komen.

Deze scriptie gaat over illegale Congolezen in België en de manier waarop zij daar worden opgevangen, door onder andere de Congolese gemeenschap in Brussel. Ik heb voor dit onderwerp gekozen omdat het onderwerp ‘illegaliteit’ mij in het algemeen aansprak, en omdat de door mij gekozen onderzoeksgroep in het verleden nog niet veel is onderzocht. Daarnaast ben ik erg geïnteresseerd in de manier waarop illegalen kunnen overleven in een (meestal voor hen vreemd) land, onder moeilijke en onzekere omstandigheden die het illegale bestaan met zich meebrengt. Ik heb deze groep illegalen in België onderzocht, omdat deze groep typisch zijn voor dit land. Congo is namelijk een voormalige kolonie is van België.

Tijdens het schrijven van en tijdens het onderzoek voor deze scriptie heb ik hulp gehad van verschillende mensen, die ik hierbij allemaal heel hartelijk wil bedanken voor hun hulp. Van de volgende mensen heb ik onder andere hulp gehad:

Mijn scriptiebegeleider, Godfried Engbersen, die de verschillende versies van deze scriptie diverse keren heeft gelezen, van commentaar heeft voorzien, en mij toegang heeft gegeven tot vele relevante bronnen. Marcel Nzundu, die enkele tipjes heeft opgelicht van de legale Congolese gemeenschap in Brussel en daarnaast mij van relevante informatie heeft voorzien. Masja van Meeteren, promovendus, die onder andere ook onderzoek doet naar illegale Congolezen in België, heeft mij verschillende keren van relevante informatie voorzien en daarnaast heeft zij een keer mijn hele scriptie door gelezen en van commentaar voorzien. Hélène Wezemer, zij heeft mij verschillende keren geholpen bij het vertalen van het Frans naar het Nederlands en andersom. Els Somers, medewerkster bij het NIS (Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel), zij heeft mij voorzien van statistische informatie van Brussel en België. Marion van San, zij heeft mij geholpen bij de keuze van een onderwerp voor mijn scriptie. Door haar informatie, ben ik bij het onderwerp illegale Congolezen in België terechtgekomen. Daarnaast heeft ze mij voorzien van de (als dan niet ingevulde) enquêtes die nodig waren bij het onderzoek naar de illegale Congolezen en heeft zij me in contact gebracht met de twee Belgische interviewers, die naast mij de interviews met de illegale Congolezen hebben afgenomen. Henk Weltevreden, hij heeft mij interessante feiten verteld over zijn bezoek aan Congo. Als laatste wil ik Remco de Boer bedanken, voor de ondersteuning en de liefde die ik van hem heb ontvangen tijdens het schrijven van deze scriptie. Ook degenen die ik, eventueel per abuis, ben vergeten te noemen, wil ik hierbij hartelijk danken voor de hulp.

Marjoleine Wezemer,

Rotterdam, november 2005

Inhoudsopgave

1. INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
1.1 INLEIDING	1
1.2 PROBLEEMSTELLING	2
1.2.1 De probleemstelling.....	2
1.2.2 De vraagstellingen.....	2
2. MIGRATIEACHTERGRONDEN	4
2.1 DE GESCHIEDENIS VAN CONGO	4
2.1.1 Van Congo-Vrijstaat tot kolonie van België.....	4
2.1.2 De periode na de onafhankelijkheid tot midden jaren negentig	5
2.1.3 De situatie in Congo (Zaire) van eind jaren negentig tot heden.....	7
2.2 CONGOLEZEN IN BELGIË	8
2.2.1 Congolese migratie naar België.....	8
2.2.2 Demografische kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België en Brussel.....	12
3. THEORIE EN METHODEN VAN ONDERZOEK	16
3.1 HET BELEID IN BELGIË MET BETREKKING TOT ILLEGALE MIGRANTEN	16
3.1.1 Het beleid met betrekking tot het verblijf.....	16
3.1.2 Het uitzettingsbeleid	17
3.1.3 Het arbeidsbeleid.....	17
3.1.4 Het sociaalzekerheidsbeleid.....	18
3.1.5 Het huisvestingsbeleid	18
3.1.6 Het gezondheidszorgbeleid.....	18
3.1.7 Het onderwijsbeleid.....	19
3.1.8 Het opvangbeleid.....	19
3.2 DE OPVANG VAN ILLEGALE MIGRANTEN DOOR INSTELLINGEN EN PARTICULIEREN	20
3.2.1 Huisvesting	20
3.2.2 Gezondheidszorg	21
3.2.3 Onderwijs en beroepsopleiding	21
3.2.4 Publieke ondersteuning	22
3.2.5 Private ondersteuning.....	22
3.2.6 Arbeid	22
3.2.7. Doorverwijzen	23
3.2.8 Motieven voor het verlenen van hulp.....	23
3.4 PATRONEN VAN INCORPORATIE	24
3.4.1 Het patroon van gemeenschappelijk delen	24
3.4.2 Het patroon van begrensde solidariteit	25
3.4.3 Het patroon van marktrelatie	25
3.5 METHODEN VAN ONDERZOEK.....	26
3.5.1 Gebruikte methoden.....	26
3.5.2 Literatuurstudie	26
3.5.3 Kwalitatieve onderzoeksmethoden.....	27
4. PROFIEL VAN DE ONDERZOEKSPOPULATIE	29
4.1 DE MIGRATIEGESCHIEDENIS VAN DE ILLEGALE CONGOLEZEN.....	29
4.2 DEMOGRAFISCHE GEGEVENS VAN DE ILLEGALE CONGOLEZEN	31
4.2.1 Geslacht en leeftijd.....	32
4.2.2 Burgerlijke staat, nationaliteit en religie.....	33
4.2.3 Opleiding en werk.....	34
4.3 HET LEVEN VAN EEN ILLEGALE CONGOLEES IN BELGIË	35
4.3.1 Aankomst in België	36
4.3.2 Contacten in België	37
4.3.3 Verblijf in België.....	39
5. OPVANG IN EIGEN KRING	42
5.1 HUISVESTING	42

5.2 GEZONDHEIDSZORG	44
5.3 PRIVATE ONDERSTEUNING.....	44
5.4.ARBEID.....	45
5.5. DOORVERWIJZEN.....	47
5.6 MOTIEVEN VOOR HET VERLENEN VAN HULP.....	47
5.7 INCORPORATIEPATRONEN IN DE CONGOLESE GEMEENSCHAP	49
6. OPVANG DOOR INSTELLINGEN.....	51
6.1 HUISVESTING	51
6.2 GEZONDHEIDSZORG	52
6.3 ONDERWIJS EN BEROEPSOPLEIDING.....	53
6.4 PUBLIEKE ONDERSTEUNING.....	54
6.5 ARBEID.....	54
6.6 DOORVERWIJZEN.....	55
6.7 MOTIEVEN VOOR HET VERLENEN VAN HULP.....	56
6.8 HET BELANG VAN DE CONGOLESE ORGANISATIES VOOR ILLEGALE CONGOLEZEN	56
7. CONCLUSIES	59
7.1 UITKOMSTEN NAAR AANLEIDING VAN MIJN VRAAGSTELLINGEN	59
7.1.1 Naar aanleiding van vraagstelling 1: Wat is de omvang en wat zijn de kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België (Brussel)?	59
7.1.2 Naar aanleiding van vraagstelling 2: In welke fasen heeft de Congolese gemeenschap zich in België en Brussel gevestigd?	60
7.1.3 Naar aanleiding van vraagstelling 3: Kan de illegale Congolees terugvallen op de reeds gevestigde Congolese gemeenschap?	60
7.1.4 Naar aanleiding van vraagstelling 4: Hoe slagen illegale Congolezen erin om in België te kunnen verblijven?.....	61
2.CONCLUSIE.....	61
BIJLAGEN.....	63
BIJLAGE 1	64
LITERATUURLIJST.....	64

1. Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Tot voor kort was er in de (Nederlandse) media weinig aandacht voor de Democratische Republiek Congo (DRC) en de situatie in het land. Daar is onlangs een einde aan gekomen met de aflevering van Netwerk op 21 juni jl. over 'de rel rond minister Verdonk en het terugkeerbeleid van de Congolese asielzoekers'. Waarbij er volgens haar in Congo niet bekend werd gemaakt dat deze mensen asiel hadden aangevraagd in Nederland, terwijl de medewerkers van Netwerk het tegendeel lieten zien. Daarnaast was er in augustus 2005 bij het RTL-nieuws een drieluik te zien over de misstanden die in de DRC plaats vinden en de (slechte) situatie in het land.

Ook schreef Henk Weltevreden het boek 'Congo Blues'. Dit boek gaat over wat illegale Congolezen staat te wachten als zij moeten terugkeren naar hun herkomstland. Henk Weltevreden heeft een Congolese pleegdochter. Zij is nu 9 jaar en woont al zeven jaar bij hem en zijn vrouw, spreekt en verstaat alleen Nederlands en ze dreigt uitgezet te worden. Hij gaat zelf naar Congo om te kijken hoe de situatie daar is en treft daar een land aan dat volledig in de ban is van rebellie, verkrachting, haat, moord, anarchie en oorlog, en waar geen normaal mens wil en kan leven.

De slechte situatie in Congo heeft als gevolg dat er vele Congolezen vluchten naar andere landen, onder andere naar België, de voormalige kolonisator van het land. Omdat dit land net als Nederland de hoeveelheid vluchtelingen maar moeilijk aankan, ontstaat hier ook het probleem dat deze mensen in de illegaliteit terechtkomen. Omdat illegalen, in tegenstelling tot legalen, eigenlijk geen hulp ontvangen van de overheid, zijn zij om te kunnen (over)leven in het voor hen vreemde land aangewezen op de hulp van anderen.

Deze scriptie gaat over illegale Congolezen, afkomstig uit de Democratische Republiek Congo, en de manier waarop zij worden opgevangen in hun eigen gemeenschap in Brussel (België), dat wil zeggen binnen de eigen etnisch legale gevestigde gemeenschap van Congolezen die zich in de loop der jaren in België en Brussel heeft gevestigd. Om mij te oriënteren op het onderwerp van deze scriptie, heb ik, voordat ik alle literatuur geselecteerd had, op 15 april 2005 een bezoek gebracht aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren, waar van 4 februari tot 9 oktober 2005 een tentoonstelling te zien was over het koloniale verleden van Congo: 'Het Geheugen van Congo'. Deze tentoonstelling gaf een helder, duidelijk en eerlijk beeld van de periode waarin Congo een kolonie was van België.

Naar aanleiding van het onderwerp van mijn scriptie heb ik een probleemstelling en enkele vraagstellingen opgesteld, die in deze scriptie worden onderzocht. In de volgende paragraaf worden deze beschreven.

1.2 Probleemstelling

1.2.1 De probleemstelling

Naar aanleiding van het bezoek aan de tentoonstelling, het literatuuronderzoek en naar aanleiding van het empirische onderzoek in Brussel heb ik de volgende probleemstelling opgesteld:

- Op welke manier kunnen illegale Congolezen overleven in Brussel en kunnen ze rekenen op ondersteuning vanuit hun etnische gemeenschap?

Omdat deze probleemstelling eigenlijk uit twee deelvragen bestaat, en omdat deze probleemstelling ook de nodige andere vragen oproept heb ik naar aanleiding van deze probleemstelling de volgende sub-vragen opgesteld:

1.2.2 De vraagstellingen

- Wat is de omvang en wat zijn de kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in Brussel?
- In welke fasen heeft de Congolese gemeenschap zich in België en Brussel gevestigd?
- Kan de illegale Congolees terugvallen op de reeds gevestigde legale Congolese gemeenschap?
- Hoe slagen illegale Congolezen erin om in België te kunnen verblijven?

Deze vraagstellingen wil ik beantwoorden aan de hand van een aantal onderzoeksmethoden die worden beschreven in hoofdstuk drie van deze scriptie. Om de bovenstaande vraagstellingen te kunnen beantwoorden heb ik het volgende gedaan:

- Literatuuronderzoek naar illegaliteit in het algemeen en illegaliteit in België, het beleid ten opzichte van illegalen in België, en de situatie in Congo in het verleden en het heden.
- Onderzoek naar relevante statistische informatie over Brussel en België.
- Kwalitatief onderzoek naar illegale en legale Congolezen in Brussel.

In de verschillende hoofdstukken van deze scriptie zullen de bovenstaande onderwerpen aan bod komen. Hieronder volgt een korte beschrijving van deze hoofdstukken.

- In dit eerste hoofdstuk zijn mijn probleemstelling en vraagstellingen aan bod gekomen, die ik met behulp van informatie in de komende hoofdstukken wil beantwoorden.
- In het tweede hoofdstuk komen de migratieachtergronden van de Congolezen aan bod. In de eerste paragraaf wordt de geschiedenis van Congo van de periode vanaf de kolonisatie tot heden beschreven. De tweede paragraaf gaat over Congolezen in België. Hierin wordt de Congolese migratie naar België en de demografische kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschappen in Brussel en België beschreven.

- In het derde hoofdstuk komen het theoretisch kader en de methoden van onderzoek aan bod. De eerste paragraaf gaat over het beleid in België met betrekking tot illegalen. In de tweede paragraaf komt de opvang van illegalen door instellingen en particulieren aan bod. In de derde paragraaf worden de drie verschillende incorporatiepatronen¹ beschreven en het hoofdstuk wordt afgesloten met een beschrijving van de door mij gebruikte methoden van onderzoek voor deze scriptie.
- In het vierde hoofdstuk wordt een profiel van de onderzoekspopulatie gegeven. In dit hoofdstuk komen achtereenvolgens de volgende onderwerpen aan bod: de migratiegeschiedenis van de illegale Congolezen, de demografische kenmerken van deze groep en het leven van een illegale Congolees in Brussel en België.
- In het vijfde hoofdstuk wordt de opvang in eigen kring (de legaal gevestigde Congolese gemeenschap) beschreven. In de eerste vijf paragrafen worden de vormen van hulp beschreven die van toepassing zijn op deze groep. In de zesde paragraaf komen de beweegredenen of motieven, de reden waarom er hulp gegeven wordt aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf over de patronen van incorporatie, die het beste van toepassing zijn op de legale Congolese gemeenschap in Brussel.
- In het zesde hoofdstuk wordt de opvang door instellingen beschreven. In dit hoofdstuk worden, in de eerste zes paragrafen, de vormen van hulp beschreven, die van toepassing zijn op hulp vanuit instellingen. In de zevende paragraaf komen de beweegredenen of motieven waarom deze hulp gegeven wordt aan bod. In de laatste paragraaf van het hoofdstuk wordt het belang van Congolese organisatie voor illegale Congolezen beschreven.
- Het zevende hoofdstuk is het laatste hoofdstuk van deze scriptie. Hierin komen mijn conclusies aan bod, naar aanleiding van mijn vraagstellingen en mijn probleemstelling.

Voor het schrijven van deze scriptie heb ik gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Een beschrijving van deze bronnen is terug te vinden in de literatuurlijst in bijlage één.

---

¹ De manier waarop de illegalen in hun etnische gemeenschap worden opgenomen.

2. Migratieachtergronden

Vanaf wanneer kwam de Congolese emigratie naar België op gang? Emigreerden de Congolezen in diverse fases? En wonen er veel Congolezen in Brussel? In dit hoofdstuk, waar de migratieachtergronden van de Congolezen worden besproken, probeer ik een antwoord op onder andere deze vragen te vinden. Omdat deze scriptie handelt over de solidariteit binnen de Congoleze gemeenschap in België (voor illegale Congolezen) en dit allemaal samenhangt met de situatie in Congo in het verleden en heden ten dage, begin ik dit hoofdstuk met de geschiedenis van Congo van de periode van de kolonisatie door België tot heden. Vervolgens komt de Congolese migratie naar België aan bod en het hoofdstuk wordt afgesloten met de demografische kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België. In de tweede paragraaf van dit hoofdstuk zijn enkele citaten uit een interview met legale Congolees verwerkt, die een illustratie vormen bij de beschreven situaties.

2.1 De geschiedenis van Congo

De verschillende namen van de huidige Democratische Republiek Congo

Periode 1884-1908: Congo-Vrijstaat ('in bezit van Koning Leopold')

Periode 1908-1960: Belgisch Congo

Periode 1960-1971: (Volks)republiek Kongo

Periode 1971- 1997: Zaïre

Periode 1997-heden: Democratische Republiek Congo

2.1.1 Van Congo-Vrijstaat tot kolonie van België

Aan het einde van de negentiende eeuw krijgen de Europeanen interesse in Afrika. Voor Congo bestaat bij de meeste landen in eerste instantie geen interesse, totdat de Belgische koning Leopold II het zich toeëigent. In 1876 richt hij de Association Internationale Africaine (A.I.A.), dat als officieel doel heeft: wetenschappelijke exploratie van het gebied en het uitroeien van slavenhandel. Wanneer ook andere landen interesse krijgen in Congo, wordt er een internationale bijeenkomst opgezet, die tot doel heeft de koloniale grenzen duidelijk af te bakenen. De uitkomst van deze conferentie voor Congo is dat het land het statuut van vrijstaat krijgt, waarbij Leopold II het gebied verplicht moet openstellen voor commerciële activiteiten van andere landen.

De uitkomst van de conferentie stelt Leopold II tevreden. Door de nieuwe constructie wordt Congo-Vrijstaat in feite een privé-onderneming van Leopold II en heeft België er niets mee van doen. Vanwege het feit dat Leopold II erg veel geld in Congo en in de A.I.A. heeft gestoken, wil hij er nu zoveel mogelijk winst uithalen. Dit doet hij onder andere door de Arabische slavenhandelaren het land uit te zetten en de Congolezen te dwingen om zoveel mogelijk rubber en ivoor te verzamelen. Vooral op het gebied van rubber worden wanpraktijken en een schrikbewind niet geschuwd. Leopold II eigent zich alle niet bewerkte gronden toe en de Congolezen worden verplicht om onhaalbare resultaten te boeken. Als ze niet aan de door Leopold II gestelde eisen kunnen voldoen, worden ze gevangengezet en gemarteld of hun gezinnen worden gegijzeld. Een andere staf is het afhakken van handen. Door deze groot opgezette vorm van dwangarbeid sterven er veel Congolezen. Daarnaast overlijden er ook nog eens veel Congolezen door slaapziekte en pokken. Rond 1899 wordt in de internationale pers bekend hoe er met de

Congolezen omgegaan wordt en is het afgelopen met de uitbuiting. Leopold II mag Congo niet langer meer als zijn persoonlijke onderneming beheren. In 1908 wordt het een 'gewone' kolonie.

Congo speelt tijdens de koloniale periode geen belangrijke rol binnen de Belgische politiek. Binnen de regering is de minister van koloniën verantwoordelijk en ter plaatse wordt hij vertegenwoordigd door een gouverneur-generaal. In België ziet men hun koloniale model graag als voorbeeld voor de rest van de wereld, omdat (volgens de Belgische overheid) Congo de kolonie is met verhoudingsgewijs het grootste aantal mensen met een basisopleiding. Congolezen die, middels onderwijs, een deel van de Europese waarden overnemen, worden (om ze te complimenteren) 'évolués' genoemd. Daarnaast heeft België gezorgd voor een goede infrastructuur en medische zorg en heeft Congo bijna de best ontwikkelde industrie in zwart-Afrika. Maar niet alles is even positief. Het Belgische koloniale model is zeker niet op duurzaamheid gericht. Bij de exploitatie van natuurlijke hulpbronnen noch bij het opleiden van Congolezen wordt naar de toekomst gekeken. Voor de meeste Congolezen heeft het onderwijs namelijk niet veel te bieden. Men kan naar de lagere school, maar daarna houdt het voor de meesten vaak op. Bij de onafhankelijkheid zijn er dan ook maar zestien Congolezen met een universitair diploma. Daarnaast gaat er ook meer geld van Congo naar België, dan andersom.

Een reden van de uiteindelijke ondergang van het Belgische koloniale systeem is het gegeven dat de lokale middenklasse van de Congolese bevolking zich de waarden en de cultuur van kolonisator eigen maakt, waardoor deze mensen tot de conclusie komen dat het koloniale systeem hun ontwikkeling in de weg staat. De évolués zien dat hun ontwikkeling door het koloniale systeem wordt geblokkeerd en de eerste antikoloniale gedachten worden geboren. Er worden nieuwe organisaties van évolués opgericht, zoals Abako (Association des BaKongo). Vanaf 1957 mogen de Congolezen politiek actief zijn en vormen verschillende regionale groepen een partij. In 1958 richt Patrice Lumumba de MNC (Mouvement National Congolais) op. Dit wordt in een korte periode de enige partij die steun geniet van Congolezen uit het hele land. Op 4 januari 1959 gaat het toch mis. Wanneer een verboden bijeenkomst van Abako toch wordt doorgezet, reageren de ordetroepen erg agressief, waardoor er zware rellen ontstaan en er veel doden vallen. Het bloedbad veroorzaakt, zowel in Congo als in België, veel commotie en de in 1950 gekroonde koning Boudewijn belooft hierdoor op zeer korte termijn de onafhankelijkheid. Vlak voor de onafhankelijkheid, in mei 1960 vinden er verkiezingen plaats, waarbij Lumumba's MNC wint. Hij vormt een coalitie met de PSA (Parti Solidaire Africaine) en enkele regionale partijen. En op 30 juni 1960 wordt Congo onafhankelijk, met Kasavubu als president en Lumumba als eerste minister. (Berwouts, 2001, 9-15)

2.1.2 De periode na de onafhankelijkheid tot midden jaren negentig

België heeft bij de onafhankelijkheid van Congo geen duidelijke visie voor de toekomstige status van de voormalige kolonie. Daarnaast heeft men ook weinig gedaan om de Congolezen voor te bereiden op enige vorm van zelfbestuur. Het feit dat Congo nogal haastig de onafhankelijkheid heeft gekregen maakt de situatie er ook niet beter op. Het is dan ook geen verrassing dat de situatie in Congo onrustig wordt. De paramilitaire 'Force Publique' slaat aan het muiten en dit heeft tot gevolg dat veel Afrikanen en Europeanen omkomen bij woest moordpartijen en dat het Belgische leger snel moet terugkeren om orde en rust te herstellen. Daarnaast breken er ook nog stammenoorlogen

uit en scheidt Katanga zich af van de centrale regering in Leopoldstad². Wanneer de Verenigde Naties zich in de conflicten willen mengen, breken er felle gevechten uit in Elisabethstad³. Kort daarna wordt ook de eerste minister, Patrice Lumumba, vermoord. Deze moord en de scherpe tegenstellingen van de verschillende Congolese stammen staan een stabiele opbouw van Congo in de weg. De orde kan pas weer hersteld worden wanneer de krachtige en energieke Mobuto aan de macht komt. (Pollman, [1972], 161-162)

België en de Verenigde Staten vinden Joseph Désiré Mobuto een zeer aanvaardbaar staatshoofd en in 1967 richt hij de MPR (Mouvement Populaire de la Révolution) op, als eenheidspartij. Daarnaast introduceert hij een nieuwe grondwet en een nieuw presidentieel systeem, waarbij het staatshoofd alle macht heeft. In oktober 1971 'afrikaniseert' Mobuto heel Congo. Congo heet voortaan Zaïre en de hoofdstad Kinshasa. Alle steden met een koloniale naam krijgen een nieuwe naam en Christelijke voornamen, zoals die van Mobuto worden verboden. Zijn nieuwe naam wordt: Mobuto Sese Seko Kuku Ngbendu wa Banga. De meeste landen zien de hervonden trots over de Afrikaanse afkomst als een positief punt. Naast het feit dat alle namen geafrikaniseerd worden, gebeurt in 1973 hetzelfde met de hele economie. Alle ondernemingen en bedrijfjes die in het bezit zijn van niet-Afrikanen, worden overgedragen aan Mobuto-sympathisanten. De afrikanisering van de economie heeft echter negatieve gevolgen. Omdat de nieuwe eigenaren de vakkennis noch de ervaring hebben om hun bezittingen goed te kunnen beheren, krijgt de (nu) Zaïrese economie zware klappen. Daarnaast beschouwt Mobuto, net zoals Leopold II, Zaïre als zijn persoonlijke bezit. Hij wil zoveel mogelijk macht uitoefenen en doet dat door op een strategische manier zijn eigen mensen in te zetten, zonder dat zij de mogelijkheid hebben om een eigen machtbasis te kunnen uitbouwen. Ondertussen gaat het steeds slechter met Zaïre en zakt de economie geleidelijk aan naar een nulpunt.

In Zaïre is er langere tijd geen serieuze oppositie die het opneemt tegen Mobuto. Pas in 1982 richten dertien -voormalige- MPR leden de UDPS (Union pour la Démocratie et le Progress Social) op. Etienne Tshisekedi, de voormalige minister van Binnenlandse Zaken, wordt de leider van deze partij. Het UDPS kan steunen op de gewone Zaïrees, die zijn levensomstandigheden in de jaren tachtig steeds verder achteruit ziet gaan. In het land brokkelt de infrastructuur steeds verder af, stellen onderwijs en gezondheidszorg steeds minder voor en worden politieke instellingen ongeloofwaardig.

Onder de Zaïrese bevolking heerst een groot ongenoegen over deze situatie. Dit ongenoegen wordt nog veel groter wanneer blijkt dat ze er nog verder op achteruit gaan, wanneer Mobuto een grote schuld moet aflossen. In 1989 wordt (internationaal) uiteindelijk besloten dat het eenpartijstelsel afgeschaft moet worden. Op 24 april 1990 maakt Mobuto het einde van het eenpartijstelsel bekend aan de bevolking. Nieuwe partijen kunnen bij het hoogerechtshof om erkenning vragen. Na een jaar zijn er 225 partijen die erkenning willen hebben, waarbij er ook enkele partijen zitten met minder goede bedoelingen. Veel partijen zijn eigenlijk mantelorganisaties van MPR. Naast het feit dat Mobuto neppartijen opricht om het politieke landschap te vertroebelen, grijpt hij ook elke gelegenheid aan om chaos en geweld aan te wakkeren. Op 11 mei 1990 richten zijn elitetroepen een bloedbad aan op de campus van Lubumbashi. Er zouden officieel negenendertig doden zijn, maar de meeste bronnen spreken van meer dan honderd.

---

² Het huidige Kinshasa

³ Het huidige Lubumbashi.

Het door Mobuto aangerichte bloedbad wordt groots bekend gemaakt in de buitenlandse pers en is de directe aanleiding van de stopzetting van de ontwikkelingssamenwerking door België. In september 1990 gaat er, na de invoering van nieuwe prijsstijgingen, een golf van plunderingen door het land, die worden geleid door het leger. In 1992 breken er zware rellen uit in Katanga, wanneer de Luba⁴ opeens worden gezien als ongewenste vreemdelingen terwijl ze daar al vele generaties wonen. Bij deze rellen worden tweeduizend Luba vermoord en moeten honderdduizenden terugkeren naar Kasai, waar zij de meerderheid vormen. Dit geweld slaat later nog door naar Kinshasa, wat een tweede golf van plunderingen door het leger en duizenden doden tot gevolg heeft. Mobuto is internationaal nu ook zijn laatste krediet kwijt. De buitenlandse investeringen zijn stilgevallen en na België hebben nu ook Frankrijk en de Verenigde Staten de ontwikkelingssamenwerking stopgezet. In 1993 vinden er verkiezingen plaats. Er wordt een overgangsparlement gevormd, dat in juni 1994 Kengo Wa Dondo tot premier kiest. Helaas is het optimisme maar van korte duur. Wanneer in 1996 het parlement op het punt staat een nieuwe grondwet goed te keuren, dient zich vanuit het oosten een nieuwe catastrofe aan.

(Berwouts, 2001, 22-23)

2.1.3 De situatie in Congo (Zaire) van eind jaren negentig tot heden

Gedurende de jaren negentig worden de bestaande tegenstellingen tussen de verschillende stammen in Zaire en de landen eromheen steeds groter en daarnaast zijn er grootschalige uitbarstingen van gruwelijk geweld. Ook wordt het steeds onduidelijker wie bij welk leger en bij welk kamp hoort. Vanaf augustus 1998 neemt het voortdurende geweld in Congo steeds vastere vormen aan, waardoor het land het slagveld van Afrika dreigt te worden. Deze hele situatie hangt mede samen met de situatie in Rwanda en Burundi waar in de jaren negentig moord en slachtpartijen plaats vinden tussen de Hutu's en Tutsi's. Enkele gewapende partijen opereren vanuit Zaire en de Rwandese vluchtelingen leggen een zware druk op de Zairese bevolking. Al deze ontwikkelingen verhogen de spanningen tussen de Banyamulenge (Zairese Tutsi's) en de andere Zairese groepen. Deze Banyamulenge komen in opstand wanneer hen door de autoriteiten, in oktober 1996, een week de tijd gegeven wordt om Zaire te verlaten. Zij krijgen hierbij steun van het Rwandese leger. Een aantal gewapende Congolese groeperingen sluiten zich bij deze opstand aan en vormen een verbond, de AFDL (Alliance de Forces Démocratiques pour la Libération), waarbij Laurent Desiré Kabila de leiding neemt. Kabila boekt goede successen en krijgt daarnaast steun van onder andere Canada en de Verenigde Staten. De gebeurtenissen voltrekken zich nu snel na elkaar. Op 17 mei 1997 veroveren Kabila's troepen Kinshasa. Op 20 mei arriveert hij zelf in de hoofdstad en op 29 mei wordt hij de president van de Democratische Republiek Congo, zoals Zaire vanaf nu zal heten. Mobuto is enkele uren voordat Kabila de hoofdstad binnentrok, ziek naar Marokko gevlucht. Op 13 september 1997 wordt hij begraven in Rabat, Marokko.

Kabila wordt ondertussen feestelijk ontvangen door de bevolking. Hij kiest voor een bewind dat op het vlak van mensenrechten, ontwikkeling en democratie niet anders zal worden dan dat van Mobuto. Internationaal verliest Kabila snel weer veel krediet door de mensenrechtenmissie van de VN dwars te zitten, die de toestanden rond zijn opmars onderzoekt. Daarnaast worden ook zijn relaties met Uganda en Rwanda minder goed. Hierdoor vallen beide landen Congo op 2 augustus 1998 binnen. In West-Congo opent men vervolgens een tweede front. Kabila is bang dat zijn regime valt, maar hij wordt

---

⁴ Een etnisch-Afrikaanse groep in Congo

geholpen door troepen uit Zimbabwe, Angola en Namibië. In Congo is het nu een complete chaos. De helft van het Congolese grondgebied is niet meer in handen van de Congolese regering en zowel buitenlandse als Congolese troepen opereren op Congolees grondgebied.

In 1999 komt er een soort vredesverdrag tot stand, onder leiding van de Zambiaanse president Chiluba, maar helaas komt dit verdrag nooit tot uitvoering. Ondertussen wordt de kans steeds kleiner dat er vreedzame oplossingen gevonden worden om de diverse conflicten op te lossen en wordt de sociaal-economische situatie in Congo steeds slechter. De openbare dienstverlening is tot een nulpunt gezakt, de Congolese minerale rijkdommen worden niet meer op een rationele manier geëxploiteerd, de overheid heeft alle greep op het budget verloren en er is geen sprake meer van het maken en uitvoeren van enig beleid. De Congolezen geloven er niet meer in dat Kabila de situatie in het land kan verbeteren en wordt hij door zijn koppigheid als een obstakel voor een politieke oplossing gezien. Op 16 januari 2001 wordt hij doodgeschoten. Als zijn opvolger wordt zijn zoon Joseph aangewezen, die totaal geen ervaring heeft binnen de politiek. In Oost-Congo is de situatie zeer gewelddadig geworden, doordat er veel verschillende gewapende troepen opereren die aan niemand verantwoording af hoeven te leggen. Het is daarom lange tijd niet duidelijk wie er precies verantwoordelijk is voor de schending van mensenrechten. Gewapende Rwandese en Ugandese troepen trekken plunderend en moordend door het gebied, met als doel controle te krijgen over de minerale rijkdommen.

(Berwouts, 2001, 23-30)

In 2004 is de situatie in Congo nog steeds erg slecht. Op politiek gebied gebeurt er niet veel en er vinden diverse misstanden plaats. Daarnaast wordt begin juni 2004 de stad Bukavu, in Zuid-Kivu, ingenomen door enkele rebellen. Een week later vindt een staatsgreep plaats in Kinshasa. Ook worden op 13 augustus Banyamulenge aangevallen in een kamp in Burundi, die juist eerder waren gevlucht voor een andere dreiging, welke was ontstaan na een mislukte aanval van Nkunda. Bij deze aanval worden meer dan honderd zestig Banyamulenge gedood en honderden gewond. Dit zijn voornamelijk vrouwen en kinderen. De overige vluchtelingen worden hierbij met rust gelaten. De Banyamulenge worden op een zeer wrede manier aangevallen, waarbij zij levend worden verbrand of gedood met machetes en geweren wanneer zij proberen te vluchten. Deze aanval verzwakt direct het aankomende vredesproces en ook het onderlinge vertrouwen wordt aangetast. Enkele groepen beschuldigen elkaar van betrokkenheid. Eén groepering eist uiteindelijk de verantwoordelijkheid op, maar het is duidelijk dat meerdere groeperingen hebben samengewerkt bij de aanval op de Banyamulenge.

(Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2004, Landenpagina DRC)

2.2 Congolezen in België

2.2.1 Congolese migratie naar België

Uit het voorgaande wordt duidelijk dat de situatie in Congo zowel tijdens de periode van de Vrijstaat als na de onafhankelijkheid niet al te best was voor de 'gewone' Congolees. Gedurende de vorige eeuw en deze eeuw zijn er steeds Congolezen geëmigreerd naar België.

In de onderstaande citaten licht een lid van de legale Congolese gemeenschap de migratie naar België toe.

“Voor de onafhankelijkheid van Congo kwamen er al Congolezen naar België, maar dat waren er maar erg weinig. Na de onafhankelijkheid, in 1960, kwamen de Congolezen naar België om te studeren of om bij de overheid te werken. Vanaf de jaren tachtig ontstond er crisis in Zaïre en vluchtten veel Congolezen. Er kwamen toen steeds meer Congolezen naar België, maar het gros van deze mensen had geen papieren.” (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

en

“In de jaren zestig was de situatie in Congo nog wel redelijk, want er waren toen nog Belgen en die regelden alles bij veel verschillende instellingen, zoals ziekenhuizen, scholen en grote bedrijven. Vanaf een bepaald moment, in 1975, joegen enkele Congolezen de blanken, de verantwoordelijken binnen de grote bedrijven en ondernemingen, weg. Dit leidde tot het totaal tenietgaan van universiteiten, ziekenhuizen en andere instellingen. Vijf jaar later, in 1980, onstond er hierdoor een grote crisis in Zaïre”. (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

Sinds het begin van de vorige eeuw wonen er al Congolezen in België. In tabel 2.1 is de opbouw van de (legale) Congolese gemeenschap in België te zien.

Jaar	Officiële landnaam	Aantal
1910	Belgisch Congo	15
1920	Belgisch Congo	28
1930	Belgisch Congo	98
1947	Belgisch Congo	10
1961	(Volks)Republiek Congo	2585
1970	Volksrepubliek Kongo (vanaf 1971: Zaïre)	5244
1981	Zaïre	8575
1991	Zaïre (vanaf 1997: DRC)	11828
2002	Democratische Republiek Congo (DRC)	12974
2004	Democratische Republiek Congo	13823

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel (B.)

In deze tabel valt te zien dat de migratie naar België van 1910 tot (globaal) 1930 stijgt, waarna deze in 1947 weer is gedaald. Na 1961 stijgt de migratie weer sterk en dat houdt tot op heden aan.

In het onderstaande citaat licht een lid van de legale Congolese gemeenschap de diverse fasen waarin de migratie is verlopen toe.

“De migratie van de Congolezen naar België is in verschillende fasen verlopen.

De eerste Congolezen kwamen naar België om te werken, te studeren of om er op vakantie te gaan, maar dit waren voornamelijk mensen die met blanken werkten.

De meeste Congolezen bleven in Zaïre om er een studie te kunnen volgen, want ze wisten dat ze daar een goede opleiding konden krijgen. Zaïre was hun land, waar goede opleidingen bestonden en ook andere Afrikanen kwamen er toentertijd heen, om te worden opgeleid. Maar op een bepaald moment veranderde de hele situatie in Zaïre, in negatieve zin, en waren

er geen goede studiemogelijkheden meer. Het was er één grote bende geworden. Toen kwam de grotere migratiegolf op gang. Een kleine groep migreerde naar België om er te kunnen studeren, maar de grootste groep bestond uit politieke vluchtelingen, want het leven daar was een lijdensweg voor hen geworden”. (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

In 2004 woonden er 13.823 Congolezen in België. Omdat uit tabel 2.1 niet af te leiden is waar het grootste deel van de Congolese gemeenschap is gevestigd, zijn de in 2004 in België wonende Congolezen in tabel 2.2 gegroepeerd naar gewest en provincie.

Tabel 2.2: Congolese bevolking in België, gegroepeerd naar gewest en provincie, in 2004	
Gebied	Aantal
België totaal	13823
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7300
Vlaams Gewest	2435
Waals Gewest	4088
Waarvan in Duitstalige Gemeenschap	4
Provincie Antwerpen	855
Provincie Limburg	21
Provincie Oost-Vlaanderen	311
Provincie Vlaams-Brabant	1081
Provincie West-Vlaanderen	167
Provincie Waals-Brabant	844
Provincie Henegouwen	996
Provincie Luik	1793
Provincie Luxemburg	80
Provincie Namen	375

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel (B.)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de grootste groep legale Congolezen is gevestigd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In dit stedelijk gewest (dat 19 gemeenten⁵, waaronder Brussel omvat) wonen 7300 legale Congolezen. Dat is meer dan in heel Vlaanderen (2435) en heel Wallonië (4088). Dat er meer Congolezen in Wallonië wonen dan Vlaanderen kan het gevolg zijn van het feit dat men in Wallonië Frans spreekt en in Vlaanderen Nederlands. Congolezen zijn ‘van oorsprong’ Franstalig.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen de meeste Congolezen. Om te kunnen zien of zij een groot deel van de bevolking van dit gewest uitmaken, zijn de diverse, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonende, (niet-westerse) migranten in tabel 2.3 gegroepeerd naar werelddeel en land (voor zover deze gegevens bekend waren).

⁵ Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest omvat de volgende gemeenten: Anderlecht, Brussel, Elsene, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Sint Agatha-Berchem, Sint-Gillis, Sint-Jans Molenbeek, Sint-Joost ten Node, Sint-Lambrechts Woluwe, Schaarbeek, Ukkel, Vorst en Watermaal-Bosvoorde. Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel (B.)

Tabel 2.3: Inwoners van Brussels H.G., in 2004 naar land van herkomst			
Herkomstland	Totaal	Werelddeel	Land
Totaal aantal inwoners	999.899		
Europa (inclusief België)		910.416	
Bosnië-Herzegovina			183
Polen			5412
Roemenie			1958
Rusland			1095
Turkije			11.595
Joegoslavië			2101
Azië		13.926	
India			1237
Japan			2650
Filippijnen			1648
China			1977
Thailand			344
Israël			449
Pakistan			1083
Andere landen in Azië			4538
Amerika		8820	
Canada			892
Verenigde Staten			3050
Brazilië			848
Andere landen in Amerika			4030
Afrika		61.100	
Kameroen			1209
Democratische Republiek Congo			7300
Algerije			2097
Marokko			41.987
Tunesië			1350
Andere landen in Afrika			7157
Oceanië		324	

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel (B)

Uit bovenstaande tabel valt af te lezen dat, wanneer men deze per werelddeel bekijkt, de grootste groep migranten afkomstig is uit Europa (910.416 migranten). Van de niet-westerse migranten komt hier de grootste groep uit Turkije (11.595 migranten). De tweede grootste groep migranten is afkomstig uit het werelddeel Afrika (61.100 migranten), waarbij hier Marokko met de grootste groep vertegenwoordigd is (41.987 migranten). Na Marokko volgt de Democratische Republiek Congo (met 7300 migranten). Deze Congolese migranten vormen maar eenzesde deel van het aantal Marokkaanse migranten dat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woonachtig is.

Uit de overige werelddelen Azië, Amerika en Oceanië zijn allemaal minder migranten afkomstig.

Uit tabel 2.3 blijkt dat de Congolezen met 7300 migranten een redelijk klein aandeel hebben in het totaal aantal inwoners van Brussel (999.899 inwoners), maar dat zij, als naar de immigratie per land gekeken wordt, de op twee na grootste groep van niet-westerse migranten zijn.

2.2.2 Demografische kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België en Brussel

In deze sub-paragraaf volgt een overzicht van de demografisch kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de meeste Congolezen wonen.

Als eerste volgen er vier tabellen waarin zowel de gehele Belgische bevolking als de Congolese bevolking wordt gegroepeerd naar leeftijd. Omdat de aantallen personen in de verschillende tabellen slecht met elkaar vergelijkbaar zijn, zijn deze, in de laatste kolom, verdeeld in procenten. De som van deze procenten kan iets afwijken van 100 procent (totaal). De eerste twee tabellen (2.4 en 2.5) die hieronder volgen, zijn die van de bevolking van België in zijn geheel en die van de Congolese bevolking in België.

Tabel 2.4: Gehele bevolking in België, gegroepeerd naar leeftijd, in 2004

Leeftijdsgroepen	Aantal	In procenten
Totaal	10396421	100,0%
0 tot 14 jaar	1797439	17,3%
15 tot 29 jaar	1908062	18,4%
30 tot 44 jaar	2329543	22,4%
45 tot 59 jaar	2093086	20,1%
60 tot 74 jaar	1455300	14,0%
75 tot 89 jaar	750132	7,2%
90 jaar en ouder	50827	0,5%

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel (B.)

Tabel 2.5: Congolese bevolking in België, gegroepeerd naar leeftijd, in 2004

Leeftijdsgroepen	Aantal	In procenten
Totaal	13823	100,0%
0 tot 14 jaar	3409	24,7%
15 tot 29 jaar	3884	28,1%
30 tot 44 jaar	4762	34,4%
45 tot 59 jaar	1622	11,7%
60 tot 74 jaar	662	4,8%
75 tot 89 jaar	91	0,7%
90 jaar en ouder	1	0,0%

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Brussel (B.)

Wanneer deze tabellen met elkaar vergeleken worden valt meteen op, dat procentueel gezien de Congolese bevolking een stuk jonger is dan de Belgische bevolking in zijn geheel. Van de gehele Belgische bevolking behoort 58,1 % van de bevolking tot 0 tot 44 jarigen terwijl dit bij de Congolese bevolking 87,2% is. Daarnaast valt op dat binnen de Congolese bevolking de ouderen boven de zestig jaar sterk ondervertegenwoordigd zijn, terwijl deze groep bij de gehele Belgische bevolking een groter deel uitmaakt dan de 0 tot 14-jarigen. In beide tabellen is te zien dat de leeftijdsgroep 30 tot 44 jarigen het grootst is, waarna bij de Congolezen de 15 tot 29-jarigen volgen. Bij de gehele Belgische bevolking zijn dat de 45 tot 59-jarigen.

Uit bovenstaande tabellen is duidelijk geworden dat de Congolese bevolking een stuk jonger is dan de Belgische bevolking in zijn geheel. Dit kan een gevolg zijn van de situatie in Congo, waarbij voornamelijk de jongere leeftijdsgroepen de kans krijgen om daar weg te gaan, terwijl de ouderen achterblijven. Wanneer zij in België eenmaal een legale status weten te krijgen, kunnen zij zich ergens gaan vestigen en een gezin stichten.

Hieronder volgen de twee tabellen (2.6 en 2.7) van zowel de gehele Belgische bevolking, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, als de Congolese bevolking daar.

Tabel 2.6: Gehele bevolking in Brussels H. G., gegroepeerd naar leeftijd, in 2004

Leeftijdsgroepen	Aantal	In procenten
Totaal	999899	100,0%
0 tot 14 jaar	182305	18,2%
15 tot 29 jaar	207235	20,7%
30 tot 44 jaar	237581	23,8%
45 tot 59 jaar	175269	17,5%
60 tot 74 jaar	117181	11,7%
75 tot 89 jaar	72393	7,2%
90 jaar en ouder	6238	0,6%

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel (B.)

Tabel 2.7: Congolese bevolking in Brussels H. G., gegroepeerd naar leeftijd, in 2004

Leeftijdsgroepen	Aantal	In procenten
Totaal	7300	100,0%
0 tot 14 jaar	1470	20,1%
15 tot 29 jaar	2029	27,8%
30 tot 44 jaar	2571	35,2%
45 tot 59 jaar	862	11,8%
60 tot 74 jaar	332	4,5%
75 tot 89 jaar	35	0,5%
90 jaar en ouder	1	0,0%

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel, (B.)

Wanneer deze tabellen met elkaar vergeleken worden blijkt weer dat binnen de Congolese bevolking de 'jongeren' sterk oververtegenwoordigd zijn. Binnen de Brusselse

bevolking maken de 0 tot 44-jarigen 83.1 % van de bevolking uit, terwijl dit bij de gehele bevolking in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 62,7 % is. Wel valt op dat het verschil tussen beide groepen (de gehele bevolking en de Congolese bevolking) kleiner is, in heel België. Dit kan onder andere het gevolg zijn van het feit dat bij beide groepen de groep 30 tot 44-jarigen het grootst is, waarna de groepen 15 tot 19-jarigen en 0 tot 14-jarigen volgen. Uit bovenstaande kan dus geconcludeerd worden dat de Congolese bevolking relatief jonger is dan de gehele bevolking van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarnaast blijkt ook dat de Congolese bevolking die in heel België woont relatief jonger is dan de Congolese bevolking die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woont, terwijl dit voor de gehele bevolking precies omgekeerd is. Voor deze groep geldt dat de bevolking die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woont relatief jonger is dan de hele bevolking van België. Dit kan komen doordat er in Brussel veel studenten en starters op de arbeidsmarkt wonen, terwijl Congolezen in deze leeftijdsgroep juist naar buiten (de stad) trekken (suburbanisatie), bijvoorbeeld om daar een gezin te kunnen stichten.

Hieronder volgen twee tabellen waarin de Congolese bevolking, gegroepeerd is naar geslacht en burgerlijke staat. Tabel 2.8 gaat over heel België en in tabel 2.9 komt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan bod.

Tabel 2.8: Congolese bevolking in België, gegroepeerd naar geslacht en burgerlijke staat, in 2004

	Totaal aantal	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwstaat	Gescheiden
Mannen	6981	4663	2075	76	167
Vrouwen	6842	4592	1720	406	124

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel (B.)

Tabel 2.9: Congolese bevolking in Brussels H.G., gegroepeerd naar geslacht en burgerlijke staat, in 2004

	Totaal aantal	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwstaat	Gescheiden
Mannen	3618	2440	1056	37	85
Vrouwen	3682	2545	878	195	64

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, Brussel (B.)

Uit deze tabellen valt af te lezen dat er in België over het algemeen iets meer Congolese mannen wonen dan vrouwen, maar dat dat voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest precies omgekeerd is. Daarnaast valt op dat de meest voorkomende burgerlijke staat voor zowel de mannen als de vrouwen, in zowel België als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de ongehuwde staat is. Daarnaast zijn mannen vaker ongehuwd dan vrouwen, terwijl vrouwen vaker in de weduwstaat lijken te verkeren dan mannen en minder vaak gescheiden zijn. Uit dit overzicht blijkt dat het grootste deel, ruim 66% van zowel de mannelijke als de vrouwelijke bevolking in beide gebieden ongehuwd leeft. Dit kan komen door het feit dat veel Congolezen zonder partner uit Congo vertrekken en in België aangekomen niet meteen een relatie aangaan.

Uit dit hoofdstuk blijkt dat de situatie in Congo, voor de ‘gewone’ Congolees voordat Congo een ‘echte’ kolonie van België was en nadat Congo onafhankelijk is geworden niet echt goed was. Al vanaf het begin van de vorige eeuw zijn er dan ook Congolezen naar België geëmigreerd. In eerste instantie waren dit vooral mensen die daar kwamen werken of studeren, maar na de onafhankelijkheid van Congo kwamen de vluchtelingenstromen

opgang. In 2004 woonden er 13823 Congolezen in België, waarvan de grootste groep (7300) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woonde. Zij zijn daarmee de tweede grootste groep van (niet-) westerse migranten in dit gebied. Wanneer er gekeken wordt naar de demografische kenmerken van de legale Congolezen, dan blijkt de leeftijdsgroep 30 tot 44 oververtegenwoordigd te zijn, zowel in heel België, als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In beide gebieden wonen ongeveer evenveel mannen als vrouwen, waarbij opvalt dat het merendeel van deze mensen ongehuwd is.

3. Theorie en methoden van onderzoek

Hoe slagen illegale migranten erin om te kunnen overleven in België? En in hoeverre hebben ze toegang tot instellingen en zijn ze afhankelijk van hun etnische gemeenschap? In dit hoofdstuk, waarin ik het theoretisch kader en de methoden van onderzoek behandel hoop ik antwoord te vinden op onder andere deze vragen. Omdat het voor dit onderzoek nuttig is te weten hoe makkelijk (of moeilijk) de Belgische overheid het voor (illegale) migranten maakt, om België binnen te komen, er te kunnen blijven en er te kunnen overleven, behandel ik in de eerste paragraaf het Belgische beleid met betrekking tot illegale migranten. Vervolgens behandel ik in de volgende paragrafen de verschillende vormen van opvang door instellingen en particulieren en de incorporatiepatronen⁶ die binnen verschillende etnische gemeenschappen voor kunnen komen. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met de door mij gebruikte methoden van onderzoek. Dit onderwerp behandel ik in de vijfde paragraaf van dit hoofdstuk.

3.1 Het beleid in België met betrekking tot illegale migranten

Het Belgische beleid dat zich op illegale migranten richt maakt deel uit van het grotere opgezette vreemdelingenbeleid. In België wordt het verblijf en de toegang van migranten geregeld door nationale en internationale wetten. België voert, net als andere Europese landen, een beperkend immigratiebeleid, om er onder andere voor te zorgen dat er minder illegale migranten in België zijn. Grote delen van dit beperkende beleid bestaan, volgens Phatel en Krekels (1998), echter uit verschillende maatregelen die illegale migranten uitsluiten van diverse zaken. De Dienst Vreemdelingen Zaken (DVZ) let er op dat migranten de regels met betrekking tot immigratie en verblijf respecteren. Het ministerie van Binnenlandse Zaken staat boven de DVZ en heeft daarnaast bevoegdheid over asielaanvragen, uitwijzigingen en de afgifte van visa. De DVZ werkt nauw samen met bepaalde instellingen, zoals ambassades, consulaten, gemeentebesturen, federale politiediensten, internationale organisaties voor migratie (IOM) en diverse NGO's. Deze organisaties zijn erg belangrijk voor het leven van een illegale migrant in België. (Engbersen, e.a., 2005, 11-32)

3.1.1 Het beleid met betrekking tot het verblijf

Iemand verblijft, volgens de Belgische wet, illegaal in het land wanneer hij of zij niet over de vereiste documenten beschikt of een geldig paspoort heeft (eventueel samen met een visum). Het is echter niet het geval dat men helemaal geen rechten heeft wanneer men illegaal in België verblijft. België heeft bijvoorbeeld een aantal internationale verdragen ondertekend en in de Grondwet staat dat iedereen die op Belgisch grondgebied verblijft bepaalde rechten heeft, waarbij verblijfstatus geen enkele rol speelt.

Omdat illegaal verblijf eigenlijk strafbaar is, proberen sommige illegale migranten ervoor te zorgen dat ze een legale status verkrijgen. In België kan men, als men in ongewone

---

⁶ Met incorporatiepatronen wordt in deze scriptie bedoeld op welke manier illegale migranten in hun etnische gemeenschap opgenomen worden. Er kunnen drie verschillende patronen van elkaar onderscheiden worden en deze patronen zijn erg belangrijk om de verschillen in maatschappelijke positie van illegale migranten te kunnen verklaren (Engbersen 2003).

omstandigheden verkeert, aanspraak maken op een legale status. Onder deze ongewone omstandigheden vallen onder andere de volgende zaken: ernstig ziek zijn, slachtoffer zijn van mensenhandel, mensen die, om diverse redenen en of ze het willen of niet, België niet kunnen verlaten, asielzoekers die al erg lang wachten op de beslissing van hun asielaanvraag. Daarnaast komen mensen die om humanitaire redenen in België moeten verblijven ook in aanmerking voor een legale status. Migranten die in afwachting zijn van de uitspraak met betrekking tot hun aanvraag verblijven illegaal in België. Het illegale verblijf van deze mensen, wordt in de praktijk over het algemeen gedoogd.

Behalve deze mogelijkheid om een legale status te verkrijgen is er in januari 2000 een eenmalige en tijdelijke regularisatie⁷ campagne geweest. Om in aanmerking te komen voor deze maatregel, moesten illegale migranten wel aan bepaalde voorwaarden voldoen. Men moest aantoonbaar sinds 1 oktober 1999 in België aanwezig zijn geweest en men moest voldoen aan bepaalde criteria: lange asielprocedure, onmogelijke terugkeer, ernstige ziekte, sociale bindingen en/of humanitaire redenen. Daarnaast konden deze aanvragen alleen tussen 10 januari en 30 januari 2000 ingediend worden. Na deze periode was er geen regularisatie meer mogelijk op basis van deze maatregel. (idem)

3.1.2 Het uitzettingsbeleid

Het immigratiebeleid van België kent een uitwijzings- en terugkeerbeleid, dat bepaalt wie er wel of niet in het land mag zijn en komen en wie er voor een kortere of langere periode kan blijven of niet. Wanneer iemand illegaal in België verblijft, heeft het Bureau Clandestienen van de Dienst Vreemdelingen Zaken de bevoegdheid te beslissen wat te doen. Het kan een Bevel om het Grondgebied te Verlaten (BGV) afgeven, illegale migranten naar de grens terugsturen, hen onmiddellijk uitzetten, of hen opsluiten tot het moment van uitzetting. Migranten kunnen deze BGV ontvangen wanneer zij, bijvoorbeeld, (op straat) worden gecontroleerd op hun identiteit en zij niet meer legaal in het land verblijven of na een negatief oordeel met betrekking tot hun asielaanvraag. De illegale migrant moet voor de aangegeven tijd België hebben verlaten.

Voor migranten die een negatief oordeel hebben ontvangen met betrekking tot hun asielaanvraag, bestaat er de mogelijkheid om tegen deze beslissing in beroep te gaan bij de Raad van State. Feitelijk gezien valt deze beslissing om in beroep te gaan niet meer tot de procedure voor de asielaanvraag. Deze migranten, die in beroep gaan, verblijven dus illegaal in België. Toch lijken deze illegale migranten gedoogd te worden, omdat zij vrijwel nooit een BGV ontvangen. (idem)

3.1.3 Het arbeidsbeleid

Volgens de Belgische wet is het strafbaar om illegale migranten aan te nemen als werknemer. Toch wordt er in bepaalde sectoren veel gebruik gemaakt van illegale migranten, omdat zij van grote noodzaak zijn voor het voortbestaan van bepaalde bedrijven in arbeidsintensieve sectoren, zoals de horeca, de bouw, de landbouw en de schoonmaaksector. Ook mensen die in procedure zijn voor het verkrijgen van een legale status en mensen die in hoger beroep zijn gegaan bij de Raad van State mogen niet werken. Toch kan het gebeuren dat illegale migranten nog werken bij hun oude werkgever. Deze migranten hebben in het verleden wel een werk- en verblijfsvergunning gehad en zijn bij hun werkgever in dienst gebleven nadat hun vergunningen waren

---

⁷ Het verlenen van een legale status, door het verlenen van een verblijfsvergunning en eventueel een werkvergunning, aan illegaal in het land verblijvende migranten.

verlopen. Maar dit komt maar zelden voor binnen de streng gereguleerde Belgische arbeidsmarkt.

Naast het feit dat illegale migranten niet mogen werken, mogen zij ook geen vrijwilligerswerk verrichten. Vanwege het feit dat vrijwilligerswerk onder gezag wordt uitgevoerd, valt het juridisch onder arbeid. Slecht in bepaalde gevallen kan worden afgeweken van deze regeling en alleen als het verzoek om vrijwilligerswerk te doen voldoende is gemotiveerd. Ondanks deze maatregel is de groep illegale migranten die vrijwilligerswerk zouden willen verrichten erg groot. (idem)

3.1.4 Het socialezekerheidsbeleid

In België heeft iedereen volgens de Grondwet recht op sociale zekerheid. Sinds 1984 wordt er voor illegale migranten echter een uitzondering gemaakt. Zij hebben sinds dat jaar alleen nog maar recht op spoedeisende medische zorg. Een uitzondering hierop vormen degenen die in beroep zijn gegaan bij de Raad van State. Zij ontvangen wel sociale bijstand, die niet in geld wordt gegeven maar in natura. Deze sociale bijstand wordt gegeven door speciale welzijnscentra of opvangcentra, die voedsel en onderdak aanbieden. (idem)

3.1.5 Het huisvestingsbeleid

In de Belgische Grondwet staat dat iedereen recht heeft op een behoorlijk dak boven het hoofd. Illegale migranten vormen hier geen uitzondering op en zouden dus terecht moeten kunnen op de formele huisvestingsmarkt, zoals de privé-markt en de sociale huisvestingsmarkt, waar huizen mogen worden verhuurd aan illegale migranten. Ook kunnen huisjesmelkers worden gestraft wanneer zij de situatie uitbuiten, door het niet verlenen van humanitaire hulp aan illegale migranten. Toch is het voor veel illegale migranten een probleem om iets te vinden omdat zij niet garant kunnen staan voor het betalen van huur.

Illegale migranten kunnen maar in weinig gevallen terugvallen op de sociale huisvestingsmarkt, vanwege bepaalde wettelijke maatregelen. Daarom zijn zij in de meeste gevallen aangewezen op het particuliere huisvestingsaanbod. Dit zorgt ervoor dat het huisvestingsprobleem voor de meeste illegale migranten een materieel probleem wordt. (idem)

3.1.6 Het gezondheidszorgbeleid

Over het algemeen zijn de kosten voor gezondheidszorg erg hoog en proberen illegale migranten deze vergoed te krijgen. Er zijn vier manieren waarop zij dat kunnen proberen. Als eerste kunnen zij zich proberen te verzekeren bij een openbaar verzekeringsstelsel. De tweede optie is een verzekering bij een privé-verzekeringinstelling. Als derde bestaat er de mogelijkheid dat de illegale migranten de kosten vergoed krijgen via een Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW). En de vierde optie is het gebruik van informele strategieën.

Slechts weinig illegale migranten kunnen zich het permitteren om zich te verzekeren via een privé-verzekeringinstelling, omdat de kosten hiervoor nogal hoog zijn. Daarom zijn de meeste illegale migranten afhankelijk van de andere opties: Zich wenden tot een OCMW, mochten zij medische problemen hebben, of het gebruik van informele

strategieën, zoals het lenen van SISkaarten van familie of vrienden of het bezoeken van een arts uit de eigen etnische gemeenschap. Zowel artsen als ziekenhuizen zijn gebonden aan beroepsgeheim en zijn niet verplicht patiënten met een illegale status aan te geven. Ook de OCMW's zijn niet verplicht om de adresgegevens van de illegale migrant door te geven.

Naast het feit dat OCMW's medische zorg verlenen, vergoeden zij ook geneesmiddelen, die vanwege de spoedeisende medische hulp nodig zijn. Ook vergoeden zij soms bepaalde producten als verband of zalf. Zij hebben hiervoor een lijst, waarop staat wat zij wel en niet mogen vergoeden. Toch blijkt in de praktijk dat OCMW's hier nogal eens, in positieve zin voor de illegale migrant, van afwijken. (idem)

3.1.7 Het onderwijsbeleid

Het is voor illegale migranten van achttien jaar en ouder erg moeilijk om onderwijs te volgen. Voor illegale migranten onder de achttien jaar is dat het niet, zij hebben volgens het kinderrechtenverdrag recht op onderwijs. In 1994 is in België besloten dat kinderen van illegale migranten ingeschreven mogen worden op scholen. Als ze eenmaal zijn inschreven dan moeten zij, net als alle andere kinderen, regelmatig aanwezig zijn op school. Wanneer de kinderen staan ingeschreven is de school voor hen verzekerd en kunnen ze worden meegerekend voor het verkrijgen van geld. Als deze kinderen een opleiding hebben afgerond krijgen ze, net als ieder ander, een diploma. De school is een veilige plaats voor een kind van illegale ouders, omdat onderwijsambtenaren deze kinderen nooit mogen aangeven bij de politie of vreemdelingendienst en omdat er geen politiecontroles bij school mogen plaatsvinden en deze kinderen in de buurt van de school nooit opgepakt mogen worden. Naast het feit dat kinderen van illegale migranten naar school mogen gaan, mogen hun ouders ook kiezen op welke school zij hun kinderen inschrijven. Een school kan het kind in principe niet weigeren vanwege de illegale status van de ouders en het kind.

In België zijn er geen wetten die het illegale migranten van achttien jaar en ouders verbieden om onderwijs te volgen, maar er bestaan ook geen wetten die onderwijsmogelijkheden garanderen. Over het algemeen kunnen zij bij centra voor basiseducatie (CBE) en centra voor volwassenenonderwijs (CVO) onderwijs volgen. Het cursusaanbod bij CBE's, is net als voor andere cursisten, ook voor illegale migranten gratis. Bij CVO hoeven illegale migranten geen cursusgeld te betalen als zij Nederlands als tweede taal of een cursus algemene vorming volgen. Toch kunnen illegale migranten bij deze centra worden geweigerd, omdat hier⁸ niets over in de wet is vastgelegd. (idem)

3.1.5 Het opvangbeleid

Het opvangbeleid is niet alleen gericht op de opvang van illegale migranten, maar richt zich ook op gezondheidszorg, onderwijs, welzijn en huisvesting. Huisvesting wordt gezien als opvang, maar een duidelijke invulling hiervan staat nergens duidelijk beschreven.

De Belgische overheid vindt dat het verlenen van noodhulp een taak is van het particuliere initiatief, waarmee professionele en vrijwilligersorganisaties bedoeld worden. Bij het verlenen van (nood)hulp spelen sociaal-culturele verenigingen en religieuze

---

⁸ Over het recht op het volgen van onderwijs door illegale migranten van 18 jaar en ouder.

groepen en organisaties uit de eigen gemeenschap ook een belangrijke rol. Op verschillende ontmoetingsplaatsen, bijvoorbeeld een kerk, ontmoeten illegale migranten vaak mensen die hen kunnen ondersteunen. Naast de hulp vanuit particulier initiatief bieden OCMW's ook noodhulp, wanneer hen dat nodig lijkt. Deze noodhulp bestaat over het algemeen uit voedsel en kleding. Daarnaast vergoeden sommige OCMW's (een gedeelte van) de huur of zorgen ze voor huisvesting, wanneer daar gebrek aan bestaat. Er zijn ook vrijwilligersinitiatieven en particulieren die zorgen voor onderdak, of de betaling van de huur. Als laatste worden ook crisisopvangcentra, sociale verhuurkantoren en andere opvangcentra veel gevraagd om illegale migranten onderdak te bieden. Helaas hebben zij niet altijd voldoende plaatsen beschikbaar.

De Belgische overheid moet er op toezien dat de toegang tot noodhulp beschikbaar is en dat de hulp aan illegale migranten aan bepaalde eisen voldoet. De meeste illegale migranten worden door de overheid doorverwezen naar voedselbanken of andere noodhulpinstellingen. Toch kan, mede doordat particulieren noodhulp regelen, niet altijd worden gegarandeerd dat deze hulp alle illegale migranten bereikt. (idem)

Naar aanleiding van het beleid kan gezegd worden, dat het voor illegalen redelijk moeilijk wordt gemaakt door de Belgische overheid, om in België een prettig en makkelijk leven te kunnen leiden. Voor opvang zullen zij in de eerste plaats toch moeten rekenen op hulp van instellingen en particulieren. In de volgende paragraaf zal daar dieper op in worden gegaan.

3.2 De opvang van illegale migranten door instellingen en particulieren

Wanneer iemand in een onbekend land aankomt, dan is het bestaan van een minimum opvangstructuur noodzakelijk. Voor een migrant zijn dat familie, verwanten, landgenoten, vrienden, mensen die men ter plekke ontmoet of instellingen die speciaal voor opvang zijn ingericht. Er kunnen zeven vormen van opvang onderscheiden worden, namelijk: huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en beroepsopleiding, publieke ondersteuning, private ondersteuning, arbeid en doorverwijzen. (Rusinovic, e.a., 2002, 19), (Wets, e.a., 2001, 39) In de vorige paragraaf is hierover al het één en ander aan bod gekomen. Hieronder volgt een gedetailleerdere beschrijving van deze zeven vormen van opvang voor illegalen, door instellingen en particulieren.

3.2.1 Huisvesting

Om over huisvesting te kunnen beschikken, lijken illegale migranten erg afhankelijk van hun netwerk van sociale relaties, omdat huisvesting bemachtigen via de formele weg voor hen uitgesloten lijkt. Toch is het opvallend dat de meeste illegale vreemdelingen in staat zijn om onderdak te vinden.

De netwerken van sociale relaties, die illegalen kunnen helpen aan onderdak, kunnen bestaan uit verschillende personen. Een eerste type netwerk, het verwantschapsnetwerk, bestaat uit familie en vrienden die in België verblijven en de illegale migranten helpen bij hun aankomst in het vestigingsland. Dit verwantschapsnetwerk komt vooral bij migranten afkomstig uit voormalige 'gastarbeiderslanden' en bij de voormalige Belgische kolonies, waaronder Congo. Het is voor deze mensen heel gewoon dat de illegale migrant bij hen thuis in België verblijft. Een ander netwerk, het etnisch netwerk, bestaat uit

verwanten of landgenoten. Deze mensen hebben vaak dezelfde etniciteit, cultuur of religie. Dit etnisch netwerk komt vooral voor bij Afrikanen van onder de Sahara. Wanneer een illegale migrant uit deze groep geen plaats had om te verblijven, kon hij/zij rekenen op de solidariteit vanuit de gemeenschap. Wanneer een illegale migrant niet over een dergelijk type netwerk beschikt, wordt hij/zij afhankelijk van nationale overheidsinstanties voor onderdak of een huurpand. Bij de meeste van deze instanties wordt huisvesting geboden aan migranten die zijn uitgeprocedeerd, maar waarbij een nieuwe asielaanvraag toch nog hoop biedt op een legale verblijfstatus. Voor illegalen die niet (meer) in een procedure zitten is de hulp op het gebied van huisvesting zeer beperkt. Zij zullen deze vaak zelf moeten zoeken.

Ondanks het feit dat illegale migranten vaak in staat zijn om onderdak te vinden, worden zij toch vaak gedwongen te leven als nomaden, vanwege de onzekerheid van hun inkomen (als ze dit al hebben) en hun illegale aanwezigheid in het vestigingsland. Zelfs mensen die bij hun familie of vrienden wonen, voelen zich daar vaak oncomfortabel en zijn zich ervan bewust dat ze een last zijn voor deze mensen.

De meeste illegale migranten leven in grootstedelijke gebieden waar veel andere migrantengroepen wonen. De reden dat ze hiervoor kiezen ligt in het feit dat ze in deze gebieden redelijk onopvallend kunnen leven en makkelijker huisvesting kunnen vinden. (Adam, 2002, 20-24), (Rusinovic, e.a., 2002, 24-37) en (Wets, e.a., 2001, 39-40)

3.2.2 Gezondheidszorg

Illegale migranten hebben geen papieren, meestal geen werk en dus ook meestal geen ziektekostenverzekering, omdat het vaak te duur is. Maar toch beschikken ze over een groot 'gezondheidsnetwerk'. Dit gezondheidsnetwerk bestaat uit de verschillende mogelijkheden waar de illegale migranten terecht kunnen voor medische behandeling, medicijnen en andere vormen van zorg. Deze verschillende vormen van zorg zijn besproken in paragraaf 3.1.6 en daarom ga ik er hier niet dieper op in. (idem)

3.2.3 Onderwijs en beroepsopleiding

In de beleidsparagraaf is al aan bod gekomen dat kinderen van illegale migranten, die jonger zijn dan achttien jaar, recht hebben op onderwijs. Daarnaast is ook aan bod gekomen dat het voor volwassen moeilijk is om onderwijs te volgen, ondanks dat er wel mogelijkheden bestaan. Toch willen meeste illegale migranten graag onderwijs volgen. De cursussen die het meest gevolgd lijken te worden door volwassen illegale migranten zijn taalcursussen.

Het onderwijs aan kinderen van illegale migranten is vaak voor de ouders een sterke motivatie om in het vestigingsland te verblijven, ook als ze onder moeilijke omstandigheden leven. De ouders hopen dat het onderwijs hun kinderen betere toekomstperspectieven kan geven. Daarnaast lijken scholen ook een belangrijke rol te spelen bij de integratie van illegale migranten. Voor veel van hen is dit vaak hun enige contact met een officiële instelling. Ook gaan veel scholen veel verder dan alleen het geven van onderwijs aan deze kinderen en ondersteunen de familie op verschillende manieren. (idem)

3.2.4 Publieke ondersteuning

Publieke ondersteuning kan onderscheiden worden in twee vormen van hulp, namelijk het voorzien in opvang voor illegale migranten en praktische ondersteuning.

Tot de opvang voor illegale migranten behoren instellingen die langdurige opvang bieden (zoals opvanghuizen) en instellingen die noodopvang bieden (zoals daklozeninstellingen). De instellingen die noodopvang bieden doen dat slechts voor een of een beperkt aantal nachten. De instellingen voor langdurige opvang bieden uitgebreidere hulp aan illegale migranten, zoals onderdak en medische zorg

Onder praktische ondersteuning worden diverse vormen van praktische hulp verstaan. Deze vormen van hulp kunnen variëren van hulp bij de procedure voor het verkrijgen van een legale status tot met het voorzien van illegale migranten in bepaalde behoeften zoals eten, drinken en kleding. Een andere vorm van praktische ondersteuning is financiële ondersteuning. Deze vorm van hulp kan zowel eenmalig, tijdelijk, als voor een langere periode zijn. Veel verschillende organisaties bieden deze praktische hulp. Sommige organisaties beperken zich echter tot het geven van financiële hulp bij het verkrijgen van een legale status, terwijl anderen zich ook op andere gebieden richten. Praktische hulp wordt meestal eenmalig aangeboden, maar kan, bijvoorbeeld in het geval van een procedure tot het verkrijgen van een legale status, ook langdurig zijn (zie hiervoor ook de paragraaf over beleid). (Rusinovic, e.a., 2002, 29-30)

3.2.5 Private ondersteuning

Voor de meeste illegale migranten is het moeilijk om een baan te vinden. Daarnaast kunnen ze ook niet kunnen terugvallen op instituties van de verzorgingsstaat, omdat het beleid hiervoor in België geen speciale regels kent, alleen het recht op spoedeisende medische hulp (zie paragraaf 3.1). Daarom zijn illegale migranten vaak afhankelijk van liefdadigheid van particulieren en instellingen. Particulieren zijn vaak leden van hun etnische gemeenschap, die in het vestigingsland wonen. Een kleine groep illegale migranten ontvangt geld van familie die woont in het herkomstland of familie die woont in andere migratielanden. Wanneer er veel geld nodig is voor bijvoorbeeld medische behandelingen of een begrafenis, wordt in sommige gevallen de hele gemeenschap aangesproken om mee te delen in de kosten. Dit zijn voorbeelden van begrensde solidariteit (zie hiervoor ook sub-paragraaf.3.4.2) Naast de hulp door particulieren geven ook veel (overheids-)instellingen, bijvoorbeeld kerken, hulp aan illegale migranten. Wanneer uitgewezen asielzoekers hulp nodig hebben, komen ze vaak bij deze instellingen terecht. De private ondersteuning, gegeven door particulieren (zoals de etnische gemeenschap) en instellingen, is soms geldelijk, maar meestal in natura. (Adam, 2002, 23)

3.2.6 Arbeid

Dat het voor illegale migranten moeilijk is om een baan te vinden is al besproken in de paragraaf over beleid. Toch vinden sommige illegale migranten een baan. Zij vinden hun baan via loonbedrijven of uitzendbureaus, of via hun kennissenkring binnen de (eigen) etnische gemeenschap. Over het algemeen verlenen instellingen op het gebied van arbeid weinig hulp, omdat het vinden van werk bij hen niet als prioriteit wordt gezien.

Illegale migranten die een baan hebben gevonden, werken vaak in erg onzekere omstandigheden. Omdat zij niet sociaal beschermd zijn en omdat zij het risico lopen, als zij gaan werken, opgepakt te worden en het land uitgezet te worden. (Adam, 2002, 23-24), (Rusinovic, e.a., 2002, 26-27), (Wets, e.a., 2001, 39)

3.2.7. Doorverwijzen

Deze vorm van opvang wordt door veel instanties structureel aangeboden, maar het is wel een eenmalige vorm van ondersteuning. Diverse instellingen sturen zowel uitgeprocedeerde asielzoekers (die nog een kans hebben op een legale status) als illegale migranten door, al zijn de mogelijkheden voor het doorverwijzen voor de eerste groep groter dan voor de tweede. Veel instellingen maken bij het doorverwijzen gebruik van hun (hechte) samenwerkingsverbanden met andere instellingen. Voordelen van deze verbanden kunnen zijn dat zij hun krachten kunnen bundelen en dat zij problemen eerder kunnen opmerken en bespreken. Voor veel illegale migranten is het doorverwijzen van zeer groot belang voor hun leven in het vestigingland. Soms levert een doorverwijzing van de ene instelling naar de andere echter niets op voor de illegale migrant; het laat dan alleen maar zien dat de ene instelling de andere niet kent. (Rusinovic, e.a., 2002, 30-32)

Voor illegale migranten in België bestaan er veel mogelijkheden tot opvang door instellingen en particulieren. Dit ondanks het feit dat de overheid een beperkend beleid voert. Het is daarentegen wel belangrijk dat een illegale migrant beschikt over een netwerk van vrienden, kennissen, of instellingen kent waar hij/zij voor de hulp terecht kan. Omdat het voor instellingen, vanwege het Belgische beleid, soms niet al te gemakkelijk is om illegale migranten te helpen, moeten ze bijna wel bepaalde beweegredenen hebben om deze mensen te helpen. In de volgende paragraaf wordt daar dieper op ingegaan.

3.2.8 Motieven voor het verlenen van hulp

Welke beweegredenen heeft een instelling om illegale migranten te helpen? In de meeste gevallen zou er sprake moeten zijn van een weloverwogen keuze omdat het bieden van hulp aan illegale migranten voor de meeste instellingen niet verplicht is. Verschillende instellingen en particulieren bieden hulp aan illegale migranten. Uit het onderzoek van Katja Rusinovic en anderen (in Nederland) is gebleken dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen drie verschillende beweegredenen of motieven, die een instelling of particulier hanteert om hulp te bieden, namelijk: humanitaire, professionele en instrumentele motieven. Er is echter niet altijd sprake van één speciale beweegreden om hulp te bieden aan illegale migranten, soms spelen meerdere beweegredenen een rol. In de onderstaande tekst worden de drie hierboven genoemde beweegredenen beschreven.

1. Humanitaire motieven: Vrijwel de meeste instellingen en/of particulieren helpen illegale migranten vanwege humanitaire motieven. Zij geven deze hulp omdat bij hen gevoelens van medeleven of betrokkenheid met de illegale migrant(en) een rol spelen. Solidariteit, humaniteit en medelijden met de illegale migrant spelen hierbij een grote rol. Daarnaast kunnen instellingen en particulieren illegale migranten ook helpen vanwege politieke redenen, bijvoorbeeld omdat ze vinden dat iemand illegaal gemaakt wordt door het politiek systeem dat een land hanteert. Wanneer instellingen en particulieren geen onderscheid maken tussen de hulp aan legalen en illegalen wijken instellingen soms van hun regels, criteria en afspraken af, om toch de illegale migrant ook te kunnen helpen. De instellingen wijken meestal af, omdat ze zich direct betrokken voelen, ontroerd of geraakt worden door een bepaalde persoon of situatie.
2. Professionele motieven: Bij dit motief speelt de beroepsethiek een belangrijke rol. De centrale taak van een beroepsgroep of instelling, het verlenen van hulp aan mensen,

wordt belangrijker gevonden dan de praktische omstandigheden, bijvoorbeeld het feit dat de illegale migrant al dan niet verzekerd is. Binnen de gezondheidszorg kan dit motief een belangrijke rol spelen. Binnen deze beroepsgroep wordt hulp aan illegale migranten verleend, omdat 'hulp verlenen' een doel is van de organisatie en de instellingen zich ook verantwoordelijk voelen voor deze mensen.

3. Instrumentele motieven: Bij dit motief om hulp te verlenen spelen 'overwegingen van algemeen belang' een belangrijke rol. Voorbeelden hiervan zijn 'handhaving van de openbare orde' en 'handhaving van de volksgezondheid'. Daarnaast kan eigen belang een belangrijke rol spelen. Dit motief komt over het algemeen weinig voor, omdat de meeste instellingen en particulieren juist erg veel moeite doen om illegale vreemdelingen te helpen, ondanks dat zij de hulp vaak uit eigen zak moeten betalen, omdat zij hier geen subsidie voor krijgen en omdat illegale migranten over het algemeen weinig te besteden hebben. (Rusinovic, e.a., 2002, 33-37)

Wanneer ik naar deze drie motieven kijk, dan is mijn verwachting dat het laatste motief bij het geven van hulp aan de illegale Congolezen nauwelijks een rol zal spelen, maar dat hier waarschijnlijk voornamelijk het eerste motief een belangrijke rol zal spelen. Het tweede motief kan eventueel ook van belang zijn. Ik verwacht dit, omdat bij de hulp aan illegale Congolezen in Brussel 'handhaving van openbare orde' of 'handhaving van volksgezondheid' geen rol zal spelen.

3.4 Patronen van incorporatie

Volgens resultaten uit empirisch onderzoek (uit 2003) door Godfried Engbersen en anderen, kunnen er drie verschillende patronen van incorporatie van illegale migranten binnen verschillende etnische gemeenschappen onderscheiden worden. Het begrip 'patronen van incorporatie' is overgenomen uit het boek 'Limits of Citizenship' van Yasemin N. Soysal uit 1994. Uit het eerder genoemde onderzoek komen drie patronen van incorporatie voort, namelijk: gemeenschappelijk delen, begrensde solidariteit en marktrelatie. Deze patronen van incorporatie hangen ook samen met de motieven voor het verlenen van hulp aan illegale migranten. (Engbersen, e.a., 2003, 228)

Hieronder volgt een beschrijving van de drie hierboven genoemde patronen.

3.4.1 Het patroon van gemeenschappelijk delen

Dit patroon is volgens het onderzoek het sterkst waarneembaar binnen de Turkse en iets minder binnen de Afrikaanse gemeenschap in Nederland. Het bieden van hulp voor een langere periode (enkele maanden tot enkele jaren) en het bieden van noodzakelijke levensbehoeften (zoals onderdak, voeding en arbeid) aan een relatief kleine groep van naaste familie en verwanten zijn kenmerkend voor dit patroon. Een ander kenmerk van dit patroon is dat er ook hulp geboden wordt bij de overkomst naar het vestigingsland, door de reeds daar aanwezige familie of verwanten. De overkomst van het familielid of de verwant wordt nauwkeurig geregisseerd en er wordt voor deze overkomst vaak gebruikt gemaakt van een toeristenvisum. De reden dat men erg selectief is bij deze vorm van hulp, is dat het veel (voornamelijk praktische) gevolgen heeft voor een huishouden. De hulpbieder wordt in diverse opzichten verantwoordelijk voor de gast. Afrikanen willen deze verantwoordelijkheid meestal niet. Men moet voor een langere tijd solidair zijn met zijn familie of verwant(en) en er is (zeker als het visum is verlopen) sprake van een relatie op ongelijk niveau tussen de legale hulpbieder en de illegale hulpontvanger.

Deze illegale hulpontvanger blijft voor een langere tijd afhankelijk van zijn of haar hulpbieder. Er wordt bij dit patroon geen bijdrage van de illegale hulpvrager verwacht die in gelijke verhouding staat tot de hulp die hij of zij ontvangt, maar de hulpaanbieder verwacht wel enige vorm van waardering of dankbaarheid van de hulpontvanger, of dat hij of zij iets terugdoet (bijvoorbeeld wat opruimen of schoonmaken in huis). Wanneer de illegale hulpontvanger geen waardering of dankbaarheid voor de aangeboden hulp toont, dan kan de sociale relatie tussen de legale hulpaanbieder en de illegale hulpontvanger verstoord worden. Ook kunnen er conflicten ontstaan. In het ergste geval kan het leiden tot het buitensluiten van een illegaal uit een bepaald huishouden of netwerk. Illegalen kunnen ook zichzelf terugtrekken uit een bepaald huishouden of netwerk, als zij deze als vernederend ervaren. De maatstaf van wederkerigheid die het patroon van gemeenschappelijk delen kenmerkt is: 'geven naar vermogen en nemen naar behoeften'. (Engbersen, e.a., 2003, 229-230)

3.4.2 Het patroon van begrensde solidariteit

Dit patroon kenmerkt zich door beperkte en begrensde hulp aan een grotere kring van landgenoten. Illegale landgenoten of verwanten, die met tegenslagen te maken hebben gehad, en waar men zich mee verwant voelt, worden in bepaalde specifieke situaties geholpen. Dat kan zijn wanneer een illegaal medicijnen nodig heeft, maar niet over voldoende financiële middelen beschikt, of wanneer iemand voor een bepaalde (korte) periode onderdak, voedsel of andere dingen nodig heeft. Maar het kan ook in de vorm zijn van het verlenen van hulp bij het in contact brengen van de illegaal met mogelijke huwelijkspartners of werkgevers of het tolken bij een arts of advocaat, wanneer de illegaal de taal niet machtig is. Deze (incidentele) hulp kan gemeenschappelijk georganiseerd zijn, maar het kan ook individuele hulp zijn. De hulp vindt meestal plaats binnen een plaatselijk en geografisch begrensd etnisch netwerk. Bij deze vorm van hulp wordt niet persé hulp geboden aan mensen die via geregistreerde migratie naar het vestigingsland zijn gekomen, maar aan mensen met wie de legalen een meer afstandelijke relatie onderhouden. Ook bij dit patroon is de relatie tussen de legale hulpaanbieder en de illegale hulpontvanger van ongelijk niveau, maar in dit geval gaat het vaak om tijdelijke relaties, waarbij de illegaal afhankelijk is van de legaal. Het zijn vaak anonieme en afstandelijke relaties, waarbij de illegaal af en toe wordt geholpen. Toch wordt ook bij dit patroon enige vorm van waardering of dankbaarheid van de illegale hulpvrager verwacht, vooral als het om directe hulp gaat. Maar omdat de relatie meestal onpersoonlijker is zal de hulpbieder minder emotioneel reageren als hij geen waardering of dankbaarheid voor zijn of haar hulp ontvangt. De gevestigde groepen zullen, wanneer er sprake is van conflicten en/of spanningen, de illegale verwant(en) voornamelijk negeren. Bij deze vorm van hulp is het niet direct nodig dat men als hulpbieder een hoog inkomen heeft. Mensen met een inkomen rond het sociaal minimum kunnen ook kleine beetjes geld geven of op een andere manier de illegaal helpen.

De maatstaf van wederkerigheid die het patroon van begrensde solidariteit kenmerkt is: 'situationeel geven en krijgen'. (Engbersen, e.a., 2003, 231-232)

3.4.3 Het patroon van marktrelatie

De basis van dit patroon wordt gevormd door een marktrelatie tussen legale aanbieders van arbeid, huisvesting en documenten aan de ene kant en illegale vragers aan de andere kant. De legale aanbieders kunnen werkgevers zijn, die illegalen een baan aanbieden waar ze vaak weinig mee verdienen, of huurders die huizen, kamers en bedden onderverhuren of mensen die bepaalde documenten (zoals een paspoort) aanbieden aan illegalen en waar

ze voor moeten betalen. Bij dit patroon wordt vaak misbruik gemaakt van de illegale status van de migrant, bijvoorbeeld door hen te lang te laten werken en daarvoor slecht te betalen. Maar hier is niet altijd sprake van. Er zijn ook werkgevers die geen onderscheid maken tussen de legale en illegale werknemers en er worden ook kamers en documenten voor redelijke prijzen verhuurd aan illegalen. Het verhuren van documenten of kamers kan een mogelijkheid zijn voor armere gezinnen om hun weinige inkomen aan te vullen. Er kunnen op deze manier wederzijdse afhankelijkheden ontstaan tussen de illegalen en de legalen, die er dan ook voor kunnen zorgen dat de illegalen integreren in de samenleving. Ook is, evenals bij de twee vorige patronen, bij dit patroon sprake van een relatie op ongelijk niveau tussen de illegaal en de legaal, waarbij de laatste bijvoorbeeld iedere mogelijkheid kan aanpakken om eenzijdig een (mondeling afgesloten) contract op te zeggen. Binnen dit patroon kan het zowel gebeuren dat men 'op uitnodiging' naar een vestigingsland komt, of dat men alles zelf regelt. Wanneer de illegalen 'op uitnodiging' komen kan het zijn dat men de illegalen nodig heeft voor bepaalde werkzaamheden of criminele activiteiten. Persoonlijke relaties en solidariteit spelen bij dit patroon geen rol, het patroon richt zich niet op (naaste) familie of verwanten, maar op groepen waar men geen speciale relatie mee heeft en die ook niet direct zijn geholpen met de overkomst naar het vestigingsland. Toch zijn het vooral mensen uit de eigen etnische gemeenschap. Bij dit patroon worden zowel de transnationale als de lokale netwerken aangesproken. (Engbersen, e.a., 2003, 232-233)

Wanneer ik deze drie patronen met elkaar vergelijk dan is mijn verwachting, dat het laatste patroon niet of nauwelijks voorkomt in de Congolese gemeenschap in Brussel en België. Waarschijnlijk zal het tweede patroon wel een belangrijke rol spelen. Ik verwacht dat marktrelaties geen belangrijke rol zullen spelen binnen de Congolese gemeenschap.

3.5 Methoden van onderzoek

3.5.1 Gebruikte methoden

Voor deze scriptie heb ik gebruik gemaakt van de volgende onderzoeksmethoden:

- Vragenlijst met zowel open als gesloten vragen
- Voorgestructureerd interview (met voornamelijk open vragen)
- Observaties tijdens het afnemen van de enquêtes
- Literatuurstudie

3.5.2 Literatuurstudie

Vanwege het feit dat het onderzoek⁹ reeds was begonnen toen ik mijn keuze maakte voor dit scriptieonderwerp heb ik, alvorens te beginnen met de literatuurstudie, mij eerst bezig gehouden met de interviews en enquêtes van de legale en illegale Congolezen. Naar aanleiding van uitkomsten uit de literatuur heb ik nogmaals contact opgenomen met enkele respondenten ter verduidelijking hiervan.

Nadat ik duidelijk voor ogen had wat ik wilde onderzoeken, ben ik eerst op zoek gegaan naar relevante literatuur over de geschiedenis van Congo. Aangezien deze literatuur moeilijk verkrijgbaar was, heb voor de beschrijving van de geschiedenis van Congo, maar gebruik gemaakt van drie verschillende bronnen, die te vinden zijn in de literatuurlijst in

---

⁹ Het onderzoek naar illegale Congolezen in België maakt deel uit van een groter onderzoek, in het kader van een promotieonderzoek en beleidsstudie.

de bijlagen. Daarnaast heb ik bij de Federale Overheidsdienst Economie, K.M.O., Middenstand en Economie, afdeling Algemene Directie Statistiek en Informatie (NIS, Nationaal Instituut voor Statistiek), dat gevestigd is te Brussel, België informatie opgevraagd over Congolezen in België. De informatie van het NIS betrof voornamelijk statistische informatie. Met de hierboven beschreven informatie en de uitkomsten van interviews en met de enquêtes van legale en illegale Congolezen heb ik in de periode juni tot en met september 2005 de eerste en tweede opzet van mijn scriptie geschreven. De derde volgde in oktober, de vierde begin november en de uiteindelijke versie volgde midden november 2005.

Het theoretisch kader is onder andere ingevuld met het beleid in België met betrekking tot illegale migranten. Voor dit gedeelte heb ik gebruik gemaakt van het tussentijdse verslag uit juni 2005 van Godfried Engbersen en anderen over nieuwe migranten in België. Daarnaast heb ik verschillende bronnen geraadpleegd over illegale migranten in Nederland en België. Een van deze bronnen is een uitgave van PICUM (uit 2002). Dit is een internationale organisatie die veel heeft geschreven over de situatie van illegalen in diverse landen van Europa.

Omdat er in Nederland al redelijk veel is geschreven over illegaliteit, heb ik ook een tweetal van deze bronnen gebruikt voor mijn theoretisch kader. Het eerste onderzoek (uit 2003) gaat over inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen. In dit onderzoek worden onder andere de drie verschillende incorporatiepatronen behandeld. Het tweede onderzoek (uit 2002) gaat over problemen en dilemma's in de opvang van kwetsbare groepen. In dit onderzoek worden onder andere de verschillende terreinen van hulp en de motieven voor het verlenen van hulp behandeld. Tenslotte heb ik ook een Belgische rapport met betrekking tot het migratie- en asielbeleid in België (uit 2001) gebruikt voor de invulling van mijn theoretisch kader. Alle gegevens met betrekking tot deze bronnen zijn terug te vinden in de literatuurlijst in de bijlagen bij deze scriptie.

In de maanden april tot en met juni ben ik bezig geweest met het lezen van literatuur over illegaliteit. In de periode juni tot en met september heb ik een eerste en tweede opzet gemaakt van het theoretisch gedeelte, en in oktober volgde een derde opzet. Omdat ik toentertijd het verslag over nieuwe migranten in België nog niet tot mijn beschikking had, heb ik dat pas later gelezen en in de vierde opzet van mijn scriptie (in november) ingevoegd.

3.5.3 Kwalitatieve onderzoeksmethoden

In paragraaf 3.5.1 heb ik de door mij gebruikte onderzoeksmethoden beschreven. In deze paragraaf wil ik er wat dieper op ingaan.

1. Vragenlijst met open en gesloten vragen (enquête). Voor de interviews van de dertig illegale Congolezen in België is er gebruik gemaakt van een voorgestructureerde vragenlijst van het RISBO¹⁰, dat verbonden is aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In deze vragenlijst worden vragen gesteld over de achtergronden van de illegale Congolees, de migratiemotieven en de migratiegeschiedenis, de asielprocedure, transnationale activiteiten, arbeid, huisvesting, gezondheid, contacten met instanties, het gebruik van documenten, en de regularisatie. De enquêtes zijn afgenomen door twee Belgische interviewers, die hier speciaal voor ingehuurd waren. Daarnaast, heb ik (van de in totaal dertig interviews) ook een viertal interviews afgenomen. De interviews werden in het Frans afgenomen, omdat de illegale

---

¹⁰ Rotterdams Instituut voor Sociaal wetenschappelijk Beleidsonderzoek

Congolezen zich in deze taal het beste kunnen uitdrukken. Het afnemen van deze enquêtes vond plaats in Brussel in de periode eind maart tot eind mei 2005. De Congolezen die deelnamen aan deze enquête ontvingen na afloop een kleine financiële vergoeding, zodat het voor hen aantrekkelijker werd om mee te doen. Het gevolg van het laatste wordt besproken in punt drie, de observaties.

2. Voorgestructureerd interview. Naast de informatie van de illegale Congolezen, afkomstig uit de enquêtes, heb ik om mijn informatie compleet te maken¹¹, twee mensen uit de legale Congolese geïnterviewd. In deze interviews heb ik vragen gesteld over één Congolese organisatie (Artisans de Paix), over de Congolese gemeenschap in België, over de migratiegeschiedenis van de Congolezen, en over de contacten tussen de illegale en legale Congolezen en de eventuele hulp van de legalen aan de illegalen. Deze interviews vonden plaats op 6 mei 2005. Omdat ik naar aanleiding van de theorie nog enkele vragen had die ik niet had gesteld tijdens de interviews op 6 mei, heb ik, in de periode juli tot en met september, via e-mail nog enkele keren contact gezocht en een aantal relevante antwoorden gekregen op deze nieuwe vragen. Omdat deze mensen de Nederlandse taal niet of nauwelijks machtig waren, zijn de interviews in het Frans afgenomen.
3. Observaties. De interviews met de illegale Congolezen gaven mij de mogelijkheid om hen te observeren. Tijdens mijn verblijf in Brussel heb ik twaalf respondenten kunnen observeren. Enkele dingen die opvielen waren:
  - Alle respondenten beschikken, ondanks het feit dat ze voor een groot deel zeggen niet over enige vorm van arbeid te beschikken, allemaal over een mobiele telefoon (GSM).
  - Veel respondenten geven aan dat zij hun contacten onderhouden per telefoon.
  - Alle respondenten zien er, ondanks hun onzekere situatie, allemaal netjes gekleed en schoon en verzorgd uit.
  - Enkele respondenten willen meerdere malen nogmaals geïnterviewd worden vanwege het feit dat ze er een financiële bijdrage voor krijgen.
  - Er worden meer mannen geïnterviewd dan vrouwen.
  - Sommige respondenten leven zich erg in in het verleden meegemaakte situaties bij de beantwoording van enkele vragen.
  - Er is één respondente die haar (jonge) kinderen meebrengt.

Enkele van deze observaties heb ik verwerkt in deze scriptie. Ik heb de respondenten kunnen observeren in de periode april tot begin mei 2005. Naar aanleiding van de laatste observatie (de vrouw met de jonge kinderen) had ik nog een vraag over haar kinderen en de nationaliteit die zij hadden. Zij beantwoorde deze vraag als volgt:

- Wanneer een illegale vrouw in België bevalt van een kind, krijgt dit niet automatisch de nationaliteit van het geboorteland, maar de nationaliteit van de moeder. Zodra zowel de moeder als het kind een legale status hebben, kan het kind alsnog de Belgische nationaliteit krijgen.

---

¹¹ Ik wilde het onderwerp: de opvang van illegale migranten in hun etnische gemeenschap, van twee kanten kunnen bekijken.

4. Profiel van de onderzoekspopulatie

Waarom verlaten Congolezen hun land om vervolgens in België in de illegaliteit terecht te komen? Wat voor soort mensen verlaat het land? En wat voor leven hebben illegale Congolezen in België? In dit hoofdstuk, waarin ik het eerste gedeelte van mijn empirische gegevens presenteer, probeer ik op onder andere bovenstaande vragen antwoord te vinden. De volgende onderwerpen worden achtereenvolgens behandeld: in de eerste paragraaf wordt de migratiegeschiedenis van de illegale Congolezen beschreven. Vervolgens komen in de tweede paragraaf de demografische gegevens van deze groep aan bod en wordt dit hoofdstuk afgesloten met een beschrijving van hun leven in België. In dit hoofdstuk maak ik gebruik van tabellen, waarin ik enkele uitkomsten van het onderzoek presenteer. Dit hoofdstuk is het eerste van de drie empirische hoofdstukken van deze scriptie. In de volgende hoofdstukken zal de nadruk vooral worden gelegd op de opvang die de illegale Congolezen, respectievelijk ontvangen vanuit eigen kring en van instellingen. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk worden de uitkomsten van mijn onderzoek met enkele citaten geïllustreerd.

4.1 De migratiegeschiedenis van de illegale Congolezen

De dertig geïnterviewde illegale Congolezen verlieten de Democratische Republiek Congo tussen december 1994 en februari 2005. In tabel 4.1 is hiervan een overzicht te zien.

Jaar	Maand	Aantal
1994	december	1
1995	/	0
1996	/	0
1997	/	0
1998	september	1
1999	januari, juli	3
2000	januari	2
2001	januari, november	4
2002	juni, december	4
2003	januari, juli, september	6
2004	januari, maart, mei, juli	7
2005	januari, februari	2

* Democratische Republiek Congo

In tabel 4.1 is te zien dat de meeste illegale Congolezen hun land tussen januari 2001 en juli 2004 verlieten. De redenen om het land te verlaten waren vooral politiek van aard. Men had politieke problemen of kon niet meer veilig leven in Congo vanwege de politieke situatie die daar heerste. Gedurende de eenentwintigste eeuw is de politieke situatie in Congo nooit echt stabiel geweest, zoals ook te lezen valt in hoofdstuk twee van

deze scriptie. Daarnaast vinden er ook veel misstanden plaats in Congo en worden mensen opgepakt en gevangen gezet (soms zonder duidelijke redenen), waar zij soms slecht behandeld en/of mishandeld worden.

Hieronder volgen enkele voorbeelden van mensen die een dergelijke situatie aan den lijve ondervonden hebben.

“Ik zetelde in een politieke partij (le palou/Antoine Kisenga). Mijn baas had toen problemen met een politie chef ten tijde van Mobuto. Op een dag zijn ze mijn baas op het werk in het magazijn komen halen. Maar hij was afwezig. Ze hebben mij toen meegenomen in plaats van hem. Eigenlijk was er een probleem tussen die politiechef en mijn baas. Het was een vrouwenkwesie waar ik niets mee te maken had. Maar de man wilde zijn gezicht niet verliezen en heeft toen een leugen verzonnen en mij dan maar opgepakt. Ze hebben mij naar een militair kamp gebracht (circo). Dit was dan ook voor mij de eindhalte omdat ze je daar uiteindelijk vermoorden.”(Congolees 10)

“Ik ben artiest, muzikant, regisseur en was in Congo verantwoordelijke van de organisatie AMCC (Association Musiciens Chrétiens Congo). Toen Kabila aan de macht kwam moesten we positie kiezen. Ik was tegen hem en heb dat openlijk verklaard. Omdat ik bekend was en daardoor zichtbaar, werden de stukken die ik regisseerde geboycot en mijn muziek verboden. Mijn videoclips werden niet meer getoond.

In maart 1998 heb ik toch gezongen voor een christelijke bijeenkomst in de kerk. De dag nadien werd ik aangehouden en werd ik naar een militair kamp gebracht. Daar hebben ze me twee weken vastgehouden en gemarteld. Toen ik vrij kwam was ik ziek.” (Congolees 14)

“Ik was eerst als stagiair bij een buschauffeur in de leer. Toen ik het vak van chauffeur onder de knie had, begon ik zelf met een busje te rijden en bracht mensen van ene plek naar de andere. Op een dag stonden er politieagenten voor mij die vroegen of ik gevangenen wilde meenemen. Dat wilde ik niet, maar bij ons kan je dat niet weigeren. Ik heb eerst mijn klanten afgezet en ben toen die vier gevangenen en drie politieagenten op gaan halen. Onderweg kregen we een lekke band en moest ik stoppen. De politieagenten werden nerveus en stapten uit. Op dat moment hebben de gevangenen de koffer geforceerd, de geweren afgepakt, begonnen te schieten en zijn toen gevlucht. De politie beschuldigde mij en nam mij mee naar het commissariaat. Ik werd mishandeld en opgesloten in de gevangenis. Ik probeerde uit te leggen dat ik er niets mee te maken had, maar ze geloofden me niet. Ik moest toen naar de circo, de grote gevangenis.” (Congolees 19)

Naast het feit dat veel mensen vluchten vanwege de politieke situatie, spelen stam- en rassenkwesies ook een rol. Sommige mensen lopen gevaar omdat zij van een andere stam zijn dan de mensen in de omgeving of dat zij worden gezien als iemand van een andere stam, ras of nationaliteit (die in die omgeving niet gewenst is). Hieronder volgt een voorbeeld van een Congolees die dit heeft meegemaakt.

“Ik had problemen in de streek waar ik woonde. Daar dachten ze dat ik een Rwandees was. Ik weet niet waarom, misschien omdat ik er meer als een Rwandees uitzie; mijn broers en zussen zien er heel anders uit, de rest van de familie ook. Ik ben de enige die er zo uitziet. Steeds meer en meer mensen in de wijk begonnen te denken dat ik een Rwandees was.

Er waren voortdurend patrouilles in de stad en zij hebben me op een gegeven moment opgepakt omdat ik een Rwandees zou zijn en daarover loog. Ze hebben me meegenomen naar het bureau en ondervraagd. Daarna ben ik gevlucht uit de stad omdat ik bang was. Ik ben naar het dorp van mijn vader gegaan, maar daar voelde ik me ook niet goed. Na een paar maanden ben ik teruggekeerd en heb ik in de mijnen gewerkt als diamantzoeker. Dat had ik al eerder gedaan en daar verdien je goed mee. Normaal vertrek je dan voor twee weken naar de ‘brouse’. Er zijn altijd militairen aanwezig om de mijnen en de handel in diamanten te controleren. (Ze controleren alles omdat er ook veel gestolen wordt). Ook zij begonnen mij problemen te bezorgen omdat ik Rwandees zou zijn en het niet wilde toegeven. Ik ben toen

heel slechte militairen tegen gekomen. Zij hebben me ondervraagd en me mishandeld. Ze hebben me heel ver in de ‘brouse’ meegenomen en me daar behandeld als een dief. Omdat ik loog, zeiden ze. Ze hebben me opgesloten en naakt in een palmboom laten klimmen. Onder schot moest ik me dan weer naar beneden laten glijden. Je kan je voorstellen hoeveel pijn dat doet. Toen hebben ze hebben me daar in de ‘brouse’ achtergelaten.” (Congolees 7)

In de vluchtverhalen van de meeste geïnterviewde Congolezen valt op dat zij bij de vluchtpogingen vrijwel altijd zijn geholpen door vrienden, mensen van dezelfde stam, met dezelfde etniciteit of door (naaste) familie. Solidariteit met je naasten speelt in Congo zelf kennelijk een belangrijke rol. Tabel 4.2 geeft nadere informatie over de reis vanuit Congo en de hulp die zij ontvingen.

Tabel 4.2: Reis vanuit Congo naar België			
Hulp ontvangen?		Van wie?*	
Ja	Nee		
28	2	Familie	10
		Land/streekgenoot	8
		Vriend(en)	10
		Pastoor	2
		Overig	9
Geplande eindbestemming België?			
Ja	Nee	Waarom België?	
9	21	Enige land dat ik kende	1
		Familie/ vrienden in België	2
		Koloniale geschiedenis	2
		Is door anderen besloten	6

*Enkele illegale Congolezen zijn geholpen door meerdere personen.

Uit deze tabel blijkt dat bijna iedereen hulp heeft ontvangen bij de reis naar België en dat deze hulp in de meeste gevallen van familie of vrienden kwam. Doordat veel Congolezen zijn geholpen bij hun reis (of vlucht) naar België is het soms gebeurd dat anderen besloten dat zij naar België zouden gaan. Zes illegale Congolezen geven aan dat anderen dat voor hen hadden besloten. Toch geven negen mensen aan dat België wel degelijk hun geplande eindbestemming was, omdat men het land al kende, vanwege de koloniale geschiedenis, of omdat er al familie of kennissen woonden en men daar (eventueel) terecht zou kunnen en ‘alles daardoor beter te regelen was’.

4.2 Demografische gegevens van de illegale Congolezen

In deze paragraaf worden de demografische gegevens van de dertig geïnterviewde Congolezen beschreven, voor zover die bekend waren. Als eerste volgen het geslacht en de leeftijd van de respondenten.

4.2.1 Geslacht en leeftijd

Als eerste volgt tabel 4.3, met een overzicht van het geslacht van de dertig geïnterviewde illegale Congolezen.

Geslacht	Man	Vrouw
Aantal	24	6

Wanneer men kijkt naar deze tabel dan valt meteen op dat het voornamelijk mannen zijn die deelnamen aan de interviews. Van de dertig respondenten zijn er maar zes vrouw. Hieruit kan misschien afgeleid worden dat het grootste deel van de illegale Congolezen, dat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (en misschien ook wel België) verblijft, van het mannelijk geslacht is. Terwijl bij de legale Congolezen juist iets meer vrouwen, dan mannen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen (zie tabel 2.9). In totaal wonen er overigens net iets meer Congolese mannen dan vrouwen in België, als men naar de legale bevolking kijkt (zie tabel 2.8), maar deze verschillen zijn minimaal.

Hieronder volgt tabel 4.4, waarin de dertig geïnterviewde illegale Congolezen worden gegroepeerd naar leeftijd.

Leeftijdsgroepen	Aantal
0 tot 14 jaar	0
15 tot 29 jaar	5
30 tot 44 jaar	21
45 tot 59 jaar	2
60 tot 74 jaar	0
75 tot 89 jaar	0
90 jaar en ouder	0
Onbekend	2

Wanneer men deze tabel bekijkt, dan valt meteen op dat, de leeftijdsgroep 30 tot 44 jaar sterk oververtegenwoordigd is. Daarnaast zijn er ook enkele uitschieters in de leeftijden van de illegale Congolezen. De jongste respondent was 20 jaar, de oudste 51 jaar. Als deze gegevens vergeleken worden met de demografische gegevens van de legaal verblijvende Congolezen, dan valt op dat in beide groepen de leeftijdscategorie 30 tot 44 jaar sterk oververtegenwoordigd is.

Wanneer bovenstaande gegevens (geslacht en leeftijd) worden vergeleken met andere illegale migranten (in dit geval uit Nederland), dan kan bekeken worden of dit een gangbaar beeld is voor illegale migranten.

Hieronder volgt tabel 4.5 met de gegevens van drieëndertig illegale migranten die in 1999 in Nederland verbleven. Deze mensen hadden diverse nationaliteiten.

Leeftijdsgroepen	Aantal mannen	Aantal vrouwen
0 tot 14 jaar	0	0
15 tot 29 jaar	22	2
30 tot 44 jaar	6	3
45 tot 59 jaar	0	0
60 tot 74 jaar	0	0
75 tot 89 jaar	0	0
90 jaar en ouder	0	0

*Bron: Engbersen e.a., 2003 (1^e druk 1999), 281-282)

Volgens deze tabel verblijven er veel meer mannen illegaal in Nederland dan vrouwen. Dit gegeven vertoont overeenkomsten met de illegale Congolezen, waarbij er ook veel meer mannen dan vrouwen werden geïnterviewd. Iets anders wat opvalt is dat bij de mannen de leeftijdscategorie 15 tot 29 jaar sterk oververtegenwoordigd is. Bij de vrouwen is er daar en tegen nauwelijks verschil, van de vijf personen vallen er twee in de leeftijdscategorie 15 tot 29 jaar en 3 in de leeftijdscategorie 30 tot 44 jaar. Uit bovenstaande gegevens blijkt dat de geïnterviewde illegale Congolezen gemiddeld iets ouder zijn dan de dertig illegale respondenten uit het Nederlands onderzoek, maar dat ook hier meer mannen in de illegaliteit zitten dan vrouwen.

4.2.2 Burgerlijke staat, nationaliteit en religie

Hieronder volgt tabel 4.6 met een overzicht van de burgerlijke staat van de dertig geïnterviewde Congolezen.

	Totaal aantal	Ongehuwd	Gehuwd	Weduwstaat	Gescheiden
Mannen	24	15	8	0	1
Vrouwen	6	3	2	1	0

In deze tabel is te zien dat meeste illegale Congolezen ongehuwd zijn. Dit geldt zowel voor de mannen, als voor de vrouwen. Achttien van de dertig Congolese illegalen zijn ongehuwd. Daarnaast zijn tien respondenten gehuwd, leeft een mannelijke respondent gescheiden van zijn vrouw en verkeert een vrouwelijke respondent in de weduwstaat. In overeenkomst met de legaal verblijvende Congolezen leven de meeste respondenten ongehuwd, is de een na grootste groep gehuwd en bij mannen komt het meer voor dat zij gescheiden leven, terwijl dit bij vrouwen juist de weduwstaat is, die meer voorkomt.

De Congolese respondenten waren allen afkomstig uit de Democratische Republiek Congo en hadden allen de Congolese nationaliteit. Een respondent had tevens de Angolese nationaliteit, waarmee hij makkelijker kon reizen, zo zei hij. Naast het hebben van een bepaalde nationaliteit, speelt het feit van welke etnische bevolkingsgroep men afkomstig is, of van welke stam men is, in Congo een belangrijke rol. In tabel 4.7 worden de verschillende bevolkingsgroepen van de respondenten van elkaar onderscheiden.

Tabel 4.7: Geïnterviewde illegale Congolezen gegroepeerd naar bevolkingsgroep

Groep	Luba	Bakongo	Bandudu	Kasai	Mulumba	Bangala	Songe	Swahili	Mbala	Kikongo	Makouen	Yanzi	Balobo	Hutu	Overig
Aantal	5	4	3	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3

In de Democratische Republiek Congo zelf komen meer dan tweehonderd etnisch-Afrikaanse groepen voor, waarvan de vier grootste groepen de Mongo, Luba, (..)Kongo en de Mangbetu-Azande zijn. Zij vormen samen 45% van de totale bevolking in het land (Berwouts, 2001, 69). De Congolese respondenten vertegenwoordigen met z'n allen zeker veertien van deze tweehonderd groepen, waarvan de Luba en de Kongo het grootst zijn.

Als er gekeken wordt naar de religie van de illegale Congolezen, dan blijken ze zich allemaal tot het Christendom te rekenen, waarbij twee respondenten nog wat specifiek zijn. Eén respondent is protestant en de ander is katholiek. Op het gebied van religie kan dus gezegd worden dat alle geïnterviewde illegale Congolezen christelijk zijn.

4.2.3 Opleiding en werk

Wanneer men naar het opleidingsniveau van de illegale Congolezen kijkt dan blijken de respondenten die zich tot de middelbaar en de hoger opgeleiden rekenen oververtegenwoordigd te zijn. In tabel 4.8 is dat goed te zien.

Tabel 4.8: Geïnterviewde illegale Congolezen gegroepeerd naar opleidingsniveau en geslacht

Niveau	Lager	Middelbaar	Hoger	Universitair
Aantal mannen	6	8	5	5
Aantal vrouwen		3	3	

Dit zijn er respectievelijk elf voor middelbaar en acht voor de hoger opgeleiden. Na deze groepen volgen de lager opgeleiden. Zes respondenten rekenden zich tot de lager opgeleiden en de kleinste groep, bestaande uit vijf personen, rekenden zich tot de universitair opgeleiden. Van deze groepen zijn de vrouwelijke respondenten allemaal middelbaar tot hoog opgeleid. Bij de mannen varieert dit van laag tot universitair.

Als men deze groepen met elkaar vergelijkt, dan blijken er meer respondenten hoog opgeleid te zijn (dertien) dan laag (zes) en zou er geconcludeerd kunnen worden dat de Congolese illegalen allemaal vrij hoog zijn opgeleid.

De grootste groep van de dertig geïnterviewde Congolezen beschikte tijdens hun verblijf in Congo over een baan. In tabel 4.9, waarbij de Congolezen worden gegroepeerd naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, burgerlijke staat en soort baan is dit goed te zien

Tabel 4.9: Geïnterviewde illegale Congolezen en werk in herkomstland

Repondentnr	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Burgerlijke staat	Beroep in Congo
1	man	27	middelbaar	ongetrouwd	geen
2	vrouw	38	hoger	getrouwd	verpleegster
3	man	20	lager	ongetrouwd	geen
4	man	/	middelbaar	getrouwd	werk in de mechanica

5	man	37	hoger	ongetrouwd	geen
6	man	39	hoger	ongetrouwd	leraar
7	man	23	middelbaar	ongetrouwd	werk in de diamantmijnen en als barman
8	man	38	universiteit	getrouwd	had eigen winkel, deed zaken in koffie en goud
9	vrouw	31	hoger	ongetrouwd	werkte in discotheek
10	man	/	middelbaar	getrouwd	werk in magazijn
11	man	47	middelbaar	getrouwd	lasser
12	man	34	lager	ongetrouwd	geen
13	vrouw	33	middelbaar	getrouwd	geen
14	man	35	hoger	getrouwd	artiest, muzikant, regisseur, animator
15	man	31	hoger	ongetrouwd	geen
16	vrouw	44	hoger	ongetrouwd	directiesecretaresse
17	man	31	lager	ongetrouwd	handelaar
18	man	21	middelbaar	ongetrouwd	chauffeur
19	man	37	universiteit	ongetrouwd	onderwijzer, in handel gewerkt, in techniek
20	man	32	hoger	ongetrouwd	geen
21	man	30	lager	ongetrouwd	beveiligingsbewaker
22	vrouw	33	middelbaar	weduwstaat	geen
23	man	38	universiteit	getrouwd	deed zaken en had mijn eigen kantoor
24	man	38	middelbaar	ongetrouwd	leraar psychologie
25	man	38	universiteit	ongetrouwd	deed zaken, verhandelen sigaretten
26	man	37	lager	gescheiden	werk in kruidenierswinkel, stond op de markt
27	man	51	universiteit	getrouwd	artistiek: schrijver en regisseur voor TV
28	man	35	lager	getrouwd	had een eigen vrachtwagen
29	vrouw	24	middelbaar	ongetrouwd	geen
30	man	34	middelbaar	getrouwd	soldaat

Negen van de dertig respondenten beschikten niet over een baan toen zij nog in Congo woonden. De leeftijd van deze mensen varieert (nu) van 20 tot 37 jaar. Vijf van de respondenten zijn van het mannelijk geslacht, terwijl er vier van het vrouwelijke geslacht zijn. De meeste geïnterviewde vrouwelijke respondenten beschikten tijdens hun verblijf in Congo, dus niet over een baan. De meeste mannen echter wel. De ‘in Congo werkloze’ mannen waren allen ongetrouwd, terwijl er maar twee van de vier vrouwen ongetrouwd waren. Een was er getrouwd en de ander was weduwe. De meeste ‘werklozen’ in Congo waren middelbaar opgeleid. Alle universitair opgeleiden beschikten in Congo wel over een baan. De diversiteit aan banen bij deze onderzoeksgroep is groot, maar de meeste respondenten gaven aan iets ‘in de handel’ te doen. Als er naar tabel 4.9 gekeken wordt, dan blijken de meesten beschikking gehad te hebben over een baan in Congo, waarbij dit vaker voorkwam bij de mannen dan de vrouwen en waarbij de kans dat een hoog opgeleide persoon (hoger en universitair) een baan had groter was dan een lager opgeleide (middelbaar tot laag).

4.3 Het leven van een illegale Congolees in België

Zoals al beschreven werd in paragraaf één, van dit hoofdstuk, gingen de meeste geïnterviewde Congolese migranten ‘niet voor hun plezier’ naar België. Ze deden dit omdat ze gevaar liepen, wanneer ze in Congo bleven, om gevangen gezet of vermoord te worden. Een respondent vormt hierop een uitzondering. Hij wilde naar België komen omdat “hij al vanaf zijn prille jeugd ervan droomde om naar België te gaan en hij wilde

checken of het allemaal waar was wat ze over België zeiden”. Daarnaast vertelde hij “dat iedereen in Congo was opgegroeid met het idee, dat het voor hen in België allemaal beter zou zijn”. Hij kende ook mensen die reeds in België woonden en was hierdoor jaloers en nieuwsgierig geworden.

In deze paragraaf wordt beschreven of het leven van de illegale Congolees in België zo goed en zo mooi is als de hierboven beschreven respondent dacht.

4.3.1 Aankomst in België

De dertig geïnterviewde Congolezen zijn tussen december 1994 en februari 2005 België binnengekomen. In tabel 4.10 wordt hier een overzicht van gegeven.

Jaar	Maand	Aantal	Legale status in B.*?
1994	december	1	vijftien maanden
1995	/		
1996	/		
1997	/		
1998	/		
1999	januari, juli	3	2 nee, 1 een jaar
2000	januari, oktober	2	nee
2001	januari, april, september, november	5	nee
2002	juni, juli, december	4	nee
2003	januari, maart, juni, juli	6	nee
2004	januari, maart, mei, juli	7	6 nee, 1 een maand
2005	februari	2	nee

*België

De meeste Congolezen kwamen België tussen januari 2001 en juli 2004 binnen. Van de dertig Congolezen hebben er drie, na binnenkomst, nog tijdelijk een legale status gehad. De overige zevententwintig personen hebben nooit een legale status gehad en konden dus bij binnenkomst in België dus niet op steun van de overheid rekenen.

In tabel 4.11 wordt een overzicht gegeven van de hulp die de (illegale) Congolese migranten kregen bij hun aankomst in België.

Hulp ontvangen?		Van wie?	
Ja	Nee	Familie	2
14	16	Vriend(en)	3
		Landgenoot	2
		Kerk	1
		Opvangcentrum	4
		DVZ	1
		Belgen	1

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de meeste illegale Congolezen bij hun aankomst in België geen hulp ontvingen. Degenen die wel hulp ontvingen, ontvingen die in de meeste gevallen uit een opvangcentrum. Omdat uit tabel 4.2 blijkt dat België voor de meeste illegale Congolezen niet de geplande eindbestemming was, en op twee mensen na, niemand aangeeft vanwege daar al aanwezige familie of vrienden naar België te komen, is het niet vreemd, dat zij direct na aankomst nog geen hulp ontvingen, van uit de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België. Deze mensen waren zeer waarschijnlijk niet op de hoogte van hun komst naar België.

In tabel 4.12 wordt een overzicht gegeven van de manier waarop de Congolese illegalen aan onderdak zijn gekomen.

Tabel 4.12: Onderdak na aankomst in België	
Via wie?	Aantal
Familie	2
Vrienden	9
Vreemdelingendienst	4
Opvangcentrum Klein Kasteeltje	6
OCMW	4
Via Congolese organisatie	2
Via contactpersoon	1
Zelf gezocht	2

Uit deze tabel blijkt dat vier personen in eerste instantie via de vreemdelingendienst onderdak ontvingen. Tien personen konden terecht bij instellingen die onderdak verzorgen voor migranten. Elf personen konden bij familie of vrienden terecht en de overige vijf personen vonden op een andere manier onderdak. Vanwege het feit dat de meeste Congolese illegalen aangaven geen hulp te hebben ontvangen bij de aankomst in België, is het opvallend dat elf personen via particulieren onderdak hebben gevonden en maar twee personen aangeven dat ze dat zelf hebben gezocht. Het lijkt erop dat een aantal illegale Congolezen, niet lang na hun aankomst in België, een netwerk heeft opgebouwd, waardoor zij voor opvang terechtkonden bij particulieren of instellingen (van de Congolese gemeenschap) in Brussel.

4.3.2 Contacten in België

In de vorige sub-paragraaf ben ik ervan uitgegaan dat een aantal illegale Congolezen na hun aankomst in Brussel een (klein) netwerk heeft opgebouwd. Dit is ook erg handig, omdat men als illegaal geen hulp ontvangt van de overheid, (zie hiervoor paragraaf 3.1) om in het nodige levensonderhoud te kunnen voorzien. Om te kunnen terugvallen op in België wonende personen is het handig dat men een of meerdere talen beheerst die daar worden gesproken (Frans, Nederlands of Duits en eventueel Engels), als men dit niet doet is men aangewezen op personen die de taal spreken die de illegaal ook spreekt.

In tabel 4.13 wordt een overzicht gegeven van de taalbeheersing van de illegale Congolezen.

	goed	redelijk	slecht	niet
Frans	25	3	2	0
Nederlands	0	1	11	18
Duits	0	1	0	0
Engels	0	4	0	0
Andere talen	0	1	0	0

Vrijwel alle Congolezen beheersen de Franse taal goed. Er zijn twee respondenten die de Franse noch de Nederlandse taal redelijk tot goed beheersen. Eén respondent beheerst wel de Engelse taal de andere beheerst geen enkele taal die in België wordt gesproken. Toch is het hem wel gelukt om bijvoorbeeld onderdak te vinden, want hij geeft aan dat hij bij een vriend inwoont. Naast het feit dat de meeste respondenten met de Franse taal goed overweg kunnen in België, zijn er ook een aantal respondenten die de Nederlandse taal slecht tot redelijk beheersen. Zij hebben deze kennis opgedaan bij een (gratis) talencursus bij het CBE of het CVO, tijdens hun verblijf in België. Enkele respondenten beheersen naast de Franse en/of de Nederlandse ook nog een andere (vreemde) taal.

Het vermoeden dat een aantal illegale Congolezen na hun aankomst in België een netwerk hebben heeft opgebouwd, wordt bevestigd in tabel 4.14, waarin een overzicht wordt gegeven van de contacten die zij hebben opgebouwd tijdens hun verblijf in België.

Contact met familie of vrienden in België?			Hoe vaak?	Aantal
Ja	Nee		Dagelijks	10
16	14		Wekelijks	8
			Regelmatig	10
			Eens per maand	2
			Wat voor soort contacten?	Aantal
			Ontmoetingen in de kerk	3
			Contact met vrienden	9
			Artistiek en politiek	1
			Bijeenkomsten	5

De meeste illegale Congolezen geven aan contact te hebben met familie of vrienden. Daarnaast vinden vrijwel alle respondenten de ondersteunende contacten erg belangrijk. Een aantal noemt deze contacten zelfs van levensbelang (om te kunnen overleven). Een respondent geeft aan niet direct ondersteunende contacten te hebben, maar hij blijft in België, omdat hij, als hij terug zou gaan naar Congo, het gevaar loopt om gedood te worden en dat laatste geldt voor veel anderen.

4.3.3 Verblijf in België

Om als illegaal in een vreemd land te kunnen overleven is het erg belangrijk dat men steun van anderen ontvangt. De meeste illegale Congolezen hebben tijdens hun verblijf in België steun van anderen ontvangen. Dit varieerde van steun bij het vinden of het krijgen van onderdak tot steun bij de procedure voor het krijgen van een legale status.

In tabel 4.15 staan een aantal instellingen en particulieren genoemd, waarvan de illegale Congolezen steun hebben ontvangen tijdens hun verblijf in België. Enkele redenen waarom er steun aan de illegale Congolezen werd gegeven zijn de volgende: we zijn streekgenoten, omdat de situatie niet makkelijk voor mij was, we zijn hele goede vriendinnen, omdat we vrienden zijn geworden en elkaar helpen, compassie met mij, en omdat we als vrienden zijn.

Tabel 4.15: Steun bij verblijf in België	
Van wie?	Aantal
Familie	3
Vrienden	7
Streekgenoot	1
Landgenoot	3
Pastoor	1
Kerk	2
OCMW	4
Opvangcentrum	7
Advocaat	2
Child Focus	1
Congolese organisatie	1

Een vorm van steun, kan het geven van onderdak zijn. Achtentwintig illegale Congolezen beschikten (ten tijde van het interview) over enige vorm van onderdak. Dit hebben zij gevonden in het Klein Kasteeltje, bij kennissen, familie, of zij hebben een kamer of woning in onderhuur. Twee respondenten geven aan (momenteel) zonder vaste woon- of verblijf plaats te zijn.

Een andere vorm van steun kan het geven van zorg zijn, wanneer de illegale Congolezen kampen met medische problemen. In tabel 4.16 wordt hiervan een overzicht gegeven.

Tabel 4.16: Steun in het geval van medische problemen	
Waar gaat u heen igv problemen met gezondheid?	Aantal
Broer en vrienden die dokter zijn	1
Kerk	1
Artisans de Paix	1
Opvangcentrum (bijv. Klein Kasteeltje)	12
Spoedafdeling ziekenhuis	1
Ik word niet ziek	2
Weet ik niet	12

Vervolg tabel 4.16: Steun in geval van medische problemen	
Hoe betaalt u de rekening?	Aantal
Weet ik niet	13
Via (artsen) opvangcentrum	5
Via ziekenfonds	1
Via SIS-kaart familie	2
Recht op medische hulp	1
Ik betaal de rekening niet	1
Zielig verhaal ophangen	1
Andere manier	5

In bovenstaande tabel is te zien dat veel illegale Congolezen in geval van problemen met hun gezondheid naar een opvangcentrum gaan. Daarnaast weet ook bijna de helft van de respondenten niet wat hij/zij zal doen wanneer er problemen met de gezondheid ontstaan. Dit verklaart ook het feit, dat veel mensen niet weten hoe ze eventuele medische zorg zouden kunnen betalen.

Om het verblijf in België te kunnen betalen is het handig om over een (vast) inkomen te beschikken. Dit inkomen kan onder andere komen uit een baan. Slechts drie respondenten geven aan dat zij over een baan beschikken, waarvan er twee aangeven dat dit ongeschoold werk is. De overige respondenten zeggen niet direct te beschikken over een baan. Wel geven enkele respondenten aan vrijwilligerswerk te doen waarvoor zij een vergoeding ontvangen (meestal in natura, zoals voeding of kleding). De reden dat men niet gaat werken, is omdat men 'geen papieren heeft' of omdat men zich wat meer 'verdekt' wil opstellen, omdat men niet uitgezet wil worden. Het is erg opvallend, dat deze mensen bijna allemaal niet werken, vooral omdat uit eerder onderzoek in Nederland, (uit 1999) naar illegale migranten (van diverse nationaliteiten), is gebleken dat de meeste illegale migranten wel over een baan beschikken. In de tabel 4.17 wordt hier een overzicht van gegeven.

Tabel 4.17: Illegalen in Nederland en werk*	
Type werk	Aantal
Zwart werk	64
Wit werk	49
(Semi-) crimineel werk	18
Niet werkend	33
Totaal aantal personen	164

*Bron: Burgers, e.a., 1999, 129

Uit deze tabel blijkt dat het grootste deel van de 164 respondenten over een baan beschikt (tijdens het interview). Het feit dat de illegale Congolezen voor het grootste deel niet over een baan beschikken, maar wel kunnen (over)leven in Brussel en België, maakt de kans des te groter dat zij (veel) ondersteuning ontvangen van mensen uit de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in Brussel, van Congolese organisaties en andere instanties. In de volgende hoofdstukken wordt hier nader op ingaan. In hoofdstuk vijf

wordt de opvang in eigen kring behandeld en in hoofdstuk zes wordt de opvang door instellingen beschreven.

Ondanks het feit dat de illegale Congolezen, ondanks de ondersteuning van anderen, niet een 'erg gemakkelijk leven' hebben, kiezen zij er toch voor om in België te blijven, omdat zij gevaar lopen als zij per direct zouden terugkeren. Toch geven elf respondenten (indirect) aan, dat zij, mocht de situatie in Congo weer beter worden, dan weer terugkeren. Negen personen keren (zeker) niet meer terug. Veel van deze mensen zijn al te veel 'geïntegreerd' in België en voor anderen is geen enkele reden meer om terug te gaan omdat zij daar niets of niemand meer hebben of zij afhankelijk zijn van goede medische zorg, die men in België wel kan vinden.

5. Opvang in eigen kring

Op welke manier biedt de legaal Congolese gemeenschap in Brussel hulp aan hun illegale landgenoten? Kunnen illegale Congolezen voor onderdak terecht binnen hun eigen kring? En welk incorporatiepatroon is zichtbaar binnen de legaal Congolese gemeenschap in Brussel? Op onder andere deze vragen wordt geprobeerd een antwoord te geven in dit hoofdstuk, waar de opvang in eigen kring (de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België) aan bod komt. In hoofdstuk drie, in het theoretisch kader, zijn zeven vormen van opvang door particulieren en instellingen aan bod gekomen. Dit hoofdstuk richt zich op de opvang van particulieren uit de eigen gemeenschap. Wanneer er naar deze manier van opvang wordt gekeken dan kunnen er van de zeven vormen van opvang, vijf onderscheiden worden, die van toepassing zouden kunnen zijn voor opvang door particulieren uit de eigen kring, namelijk: huisvesting, gezondheidszorg, private ondersteuning, arbeid en doorverwijzen. Naast de vormen van opvang komen in dit hoofdstuk ook de motieven voor het verlenen van hulp aan illegale migranten aanbod en het incorporatiepatroon dat kenmerkend is voor de Congolese gemeenschap (in België). In dit hoofdstuk worden de empirische gegevens geïllustreerd met enkele citaten uit interviews met legale en illegale Congolezen.

5.1 Huisvesting

In het theoretisch kader is aan bod gekomen dat illegale migranten voor huisvesting erg afhankelijk zijn van hun netwerk van sociale relaties. In het vorige hoofdstuk uitte ik al het vermoeden dat de meeste illegale Congolezen beschikken over een dergelijk netwerk. De illegale Congolezen die hier niet over beschikken, moeten op een andere manier aan onderdak komen. In de volgende hoofdstukken wordt hier nader op ingegaan.

De netwerken van sociale relaties konden, volgens het onderzoek van Adam (uit 2002), onderscheiden worden in twee typen, namelijk het verwantschapsnetwerk en het etnisch netwerk. Het eerste type heeft veel weg van het incorporatiepatroon van gemeenschappelijk delen, het tweede type netwerk lijkt meer op het patroon van begrensde solidariteit. Binnen de Congolese gemeenschap kunnen zowel het eerste type netwerk (in mindere mate) als het tweede type netwerk onderscheiden worden. Twee respondenten geven aan bij familie te wonen. De eerste respondent is bij haar partner gaan wonen die al in België woonde:

“Ik ben aan deze woning gekomen omdat mijn echtgenoot deze woning al had. Hij huurde eerst een woning bij een particulier, maar toen die het huis verkocht stond hij op straat. Hij heeft een tijd moeten zoeken naar iets anders en heeft uiteindelijk deze studio gevonden omdat hij te huur stond. Het is er heel klein en hij is veel te duur; we betalen evenveel aan water, gas en elektriciteit als huurders die een groter appartement hebben.maar we hebben tenminste iets.” (Congolees 2)

De tweede respondent woont bij zijn zus:

“Ik woon in bij mijn zus, die samen met haar echtgenoot een appartement huurt in Brussel, Evere. Zij werken beiden.” (Congolees 11)

Tien andere respondenten geven aan bij een vriend of vriendin in te wonen. Hieronder volgen citaten van twee illegale Congolezen die hier iets over vertellen:

“Ik ben bij mijn vriendin gaan inwonen. Zij is gehuwd met een halfbloed Congolees en zij hebben samen één zoon van 10 jaar. Zij hebben een groot appartement. Hij is dokter. Zij werkt in een crèche.” (Congolees 9)

“Ik heb onderdak via een vriend die samen met mij in het onthaalcentrum zat en waarbij zijn asielaanvraag wel goed verlopen is. Eerst woonde ik dus in het opvangcentrum, maar daar leefde ik in moeilijke omstandigheden. En toen de asielaanvraag van mijn vriend goedgekeurd werd, bood hij mij aan om bij hem te gaan wonen. Ik woon in Anderlecht, omdat mijn vriend daar woont.” (Congolees 24)

Hoe ervaren legale Congolezen deze hulp in de huisvesting aan illegalen? Hieronder volgt een citaat van een legale Congolees die er wat over vertelt.

“Ik heb altijd mensen in huis. Ik vind dat je ze maar te accepteren hebt, ook al gedragen ze zich soms niet. Ze maken niet schoon, ze komen en gaan wanneer ze willen, ze komen thuis terwijl ik lig te slapen, ze houden geen rekening met de tijd. Ze weten gewoon niet hoe laat het is, dat is de realiteit. Je moet volgens mij Christen zijn om het allemaal te kunnen redden. Je bent Christen of je bent het niet. Je doet dit op basis van het Evangelie. Op basis van de Christelijke grondslag kan ik het, want anders red je het volgens mij niet, want het valt niet mee!” (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

Deze persoon beschrijft de hulp aan illegalen als noodzakelijk, maar moeilijk, omdat illegalen vaak een heel ander leven leiden dan een legale inwoners. Ook blijkt dat illegalen zich moeilijk te kunnen aanpassen aan het leven van een legaal. Uit eerder onderzoek (Adam, 2002) blijkt dat illegalen vaak leven als nomaden, vanwege hun beperkte inkomen (als zij dit al hebben) en hun illegale aanwezigheid in het land en dus niet hetzelfde leven kunnen leiden als een legale inwoner. Daarnaast voelen zij zich vaak oncomfortabel bij hun hulpaanbieders, omdat ze zich ervan bewust zijn dat ze een last zijn voor deze mensen.

Hieronder volgt een citaat van een illegale Congolese die ervaren heeft dat zij soms als een ‘last’ gezien wordt.

“De vriendin bij wie ik logeer helpt me omdat wij in Congo al vriendinnen waren en elkaar daar ook al hielpen. Maar soms klaagt de echtgenoot van mijn vriendin, bij wie ik logeer, dat de facturen van water, gas enzovoorts te hoog zijn. Dat ik niet kan blijven inwonen. Er zijn niet echt conflicten, maar kleine ruzies als ik op de badkamer ben en de anderen die ook willen gebruiken. Of als ik niet genoeg geld heb om boodschappen te doen. Want soms kook ik Congolese gerechten als er een feest is. Ik ben al gaan informeren in het Klein Kasteeltje en ik kan daar terecht als mijn vriendin wil dat ik weg ga. Zodra ik een positief antwoord krijg van de DVZ, ga ik zelf iets zoeken” (Congolees 9)

Uit het bovenstaande blijkt dus dat er binnen de Congolese gemeenschap hulp geboden wordt op het gebied van huisvesting aan illegale Congolezen. Binnen de gemeenschap wordt er over het algemeen hulp geboden aan vrienden of landgenoten (patroon van begrensde solidariteit). Hulp aan familie komt maar zelden voor. De reden hiervoor is dat veel illegalen zeer waarschijnlijk geen familie in België hebben. Uit het vorige hoofdstuk is ook gebleken dat voor veel illegale Congolezen België niet hun geplande eindbestemming was, en dat ze hier bij aankomst nauwelijks iemand kenden. De vriendschappelijke contacten zijn over het algemeen pas later ontstaan, toen men al in België was. Ondanks dat er wel hulp geboden wordt op het gebied van huisvesting, worden illegalen soms ook als ‘last’ ervaren. Sommige illegalen voelen zich daarom niet echt op hun gemak op hun (tijdelijk) logeeradres en proberen toch iets anders te zoeken.

5.2 Gezondheidszorg

Uit zowel het theoretisch kader, als uit hoofdstuk 4 (tabel 4.16) blijkt dat de meeste illegalen niet over een ziektekostenverzekering beschikken, omdat ze geen papieren hebben en de kosten voor een verzekering niet kunnen betalen. Desondanks zouden ze over een uitgebreid gezondheidsnetwerk beschikken, waarop ze een beroep zouden kunnen doen. Dit gezondheidsnetwerk bestaat uit hulp via de formele en de informele weg en de mogelijkheid om gebruik te maken van spoedeisende medische hulp. Uit de interviews blijkt dat de meeste illegale Congolezen op de hoogte zijn van het feit dat zij recht hebben op deze spoedeisende medische hulp. Omdat dit, net zoals de formele hulp, niet behoort tot directe hulp vanuit de gemeenschap ga ik hier nu niet verder op in. Ik richt mij in deze paragraaf op de medische hulp via de informele weg. Slechts weinig Congolezen maken via deze weg gebruik van de medische hulp. Vijf respondenten geven aan van deze vorm van hulp gebruik te maken.

Hieronder volgen drie voorbeelden van twee vormen van informele hulp:

“Mijn broer in Frankrijk is dokter en ik heb nog vrienden in België die dokter zijn. Ik kan steeds bij hen terecht en hoef nooit te betalen.” (Congolees 14)

“Bij ziekte is er een dokter en die helpt mij soms gratis, die ken ik via mijn muziek, ik speel met hem” (Congolees 15)

“Ik leen soms een SISkaart van een vriendin. Mijn ouders kopen medicijnen.” (Congolees 29)

In tegenstelling tot eerder onderzoek, wordt er niet tot nauwelijks gebruik gemaakt van de mogelijkheid om direct te betalen, te onderhandelen over de prijs, of het bezoeken organisaties die gratis hulp bieden. Men bezoekt in het geval van de illegale Congolezen doktoren, waarmee men een vriendschappelijke relatie onderhoudt en die de behandeling gratis of bijna voor niets verrichten. Er zijn wel enkele illegale Congolezen die gebruik maken van papieren van vrienden, die wel een legale status hebben. Daarnaast heeft ook een respondent de rekening nog niet betaald, omdat zij daarvoor niet over de benodigde financiële middelen beschikte.

Uit het bovenstaande blijkt dat de informele hulp bij medische zorg via familie, vrienden en kennissen uit de eigen gemeenschap niet veel gebruikt wordt door de legale Congolezen. Als men deze vorm toch gebruikt, dan maakt men gebruik van gratis diensten van bevriende doktoren of van papieren van legale inwoners.

5.3 Private ondersteuning

Omdat illegalen geen papieren hebben, kunnen en mogen ze niet werken (zie paragraaf 3.1) en zijn ze in de meeste gevallen afhankelijk van liefdadigheid van particulieren en instellingen, blijkt uit eerder onderzoek (Adam, 2002). Over het algemeen zouden deze particulieren leden van de eigen etnische gemeenschap zijn. Uit de interviews van de illegale Congolezen blijkt dat zij veel hulp ontvangen vanuit hun gemeenschap. Meestal zijn dit vrienden, een enkele keer is dit familie. In het onderstaande citaat beschrijft een legale Congolees waarom deze hulp wordt geboden.

“Een kenmerk van de Congoleze cultuur is, dat men elkaar helpt. Als er iemand aan je deur staat die niets te eten en geen papieren heeft, dan maak je iets te eten voor hem. Je weet dat

hij geen mogelijkheden heeft, ook al vraagt hij je niets. Je laat hem wat schoonmaken of schilderwerkzaamheden verrichten en geeft hem daar dan wat euro's voor.

Het is 'het lijden van de andere kant'. Ze komen met hetzelfde lijden hierheen, als ze daar hadden. Ze hadden daar niets (meer) en ze hebben hier ook niets. Qua levensomstandigheden verandert er niets. (C'est la souffrance de l'autre côté. Ils viennent avec la même souffrance ici.) Wanneer iemand honger heeft, dan geef je die persoon te eten en een slaappleats, want je moet zo iemand helpen, voor een maand of voor een paar weken, maar niet voor tien jaar!

Als het familie is dan gelden er wat andere voorwaarden, maar dan is het ook niet makkelijk om iemand voor een langere periode bij je in huis te nemen. Een jaar is erg lang." (Marcel Nzundu, oprichter Artians de Paix)

In de meeste gevallen ontvangen illegalen hulp vanuit de gemeenschap in natura, in enkele gevallen in geld. In de onderstaande citaten beschrijven een legale Congolees en twee illegale Congolezen welke vormen van hulp gegeven worden, dan wel ontvangen worden.

"Ik zelf ken illegalen die een (reis)abonnement hebben, want ook illegalen moeten zich kunnen verplaatsen. Zij hebben dan een 'dubbel abonnement' van iemand anders. Op die manier komen ze niet in de problemen als ze worden aangehouden voor controle. Ik raak bijvoorbeeld zogenaamd mijn abonnement kwijt, vraag een nieuwe aan en geef deze aan de illegaal. Dat noem ik ook een vorm van hulpverlening. Er zijn verschillende vormen van hulpverlening, zelfs op het gebied van woningen en rekeningen. Omdat een illegaal niet aan een woning kan komen, kan hij geen rekening openen, dus open ik een rekening op mijn naam en geef de bankkaart/pinpas aan de illegaal." (Francis Tombolo Kalonbo, voorzitter van ACC5)

"De vrouw (waar ik bij inwoon) geeft mij onderdak, voedsel, want we zijn streekgenoten Ze koopt ook (als ik ziek ben) medicatie voor mij" (Congolees 16)

"Zonder de steun van mijn familie zou ik niet kunnen overleven. Ze helpen me, als ze kunnen, met kleren en af en toe geld. En ze hebben een GSM voor me gekocht. Soms is mijn zus het beu om voor me te zorgen. Het duurt al 4 jaar." (Congolees 11)

In de interviews is niet naar voren gekomen dat er binnen de Congolese gemeenschap 'grote inzamelacties' zijn gehouden voor illegale Congolezen. Wel worden veel illegalen individueel en direct geholpen door leden uit hun gemeenschap.

Uit bovenstaande blijkt dus dat illegale Congolezen private steun ontvangen van leden van hun etnische gemeenschap. De solidaire cultuur van de Congolezen speelt hierbij een belangrijke rol. De hulp die de illegalen ontvangen is meestal in natura, soms in geld.

5.4.Arbeid

Zoals in de vorige paragraaf genoemd is, is het voor de meeste illegalen moeilijk, zo niet onmogelijk om een baan te vinden, omdat zij geen papieren hebben (zie ook paragraaf 3.1). Gelukkig kunnen de meeste illegale Congolezen terugvallen op hulp uit hun gemeenschap. In het vorige hoofdstuk is ook gebleken dat, ten tijde van de interviews, op drie personen na, niemand over een baan beschikt, ten tijde van de interviews. Niemand van de dertig geïnterviewde illegale Congolezen kwam in aanmerking voor een tijdelijke werkvergunning. De voornaamste reden hiervan is, dat de meesten na januari 2000 België zijn binnengekomen. Van de drie geïnterviewde Congolezen die over een baan beschikten, hebben twee respondenten hun baan via Congolese kennissen gevonden. De

andere respondent heeft de baan zelf gezocht. In de citaten hieronder volgen twee korte beschrijvingen van de banen van de eerstgenoemde personen:

“Ik werk in de schoonmaak bij particulieren. Deze baan heb ik gevonden via Congolese kennissen. Ik werk twee a drie keer per maand en verdien dertig tot vijftig euro per maand.” (Congolees 25)

“Ik maak schoon bij mensen thuis. Het is ongeschoold werk en ik heb deze baan gevonden via Congolese kennissen. Ik heb een Belgische werkgever en hij is op de hoogte van mijn illegale status. Ik weet niet of ik hetzelfde verdien als legale werknemers. Ik krijg het loon contant uitbetaald en ik verdien ongeveer driehonderd euro per maand (voor drie dagen van vier uur per week).” (Congolees 22)

Ook de derde Congolees, die zelf werk heeft gevonden, werkt in de schoonmaak. Uit deze interviews blijkt dat ook dat deze drie personen aan de onderkant van de arbeidsmarkt werkzaam zijn in de arbeidsintensieve sectoren, zoals de schoonmaak.

In het vorige hoofdstuk bleek dat een reden, waarom zo weinig illegale Congolezen over een baan beschikken, was dat zij niet het risico willen lopen om opgepakt en uitgezet te worden. Twee respondenten vertellen hierover.

“Ik zoek geen werk, want als ik zwart werk, loop ik de kans om opgepakt te worden.” (Congolees 16)

“Ik wil niet zwart gaan werken, omdat ik bang ben om uitgezet te worden, of ontdekt te worden. Ik probeer een beetje op de achtergrond te blijven. Ik loop namelijk gevaar in Congo”. (Congolees 15)

Het lijkt erop dat weinig geïnterviewde illegale Congolezen over een baan beschikken. Er kunnen daar diverse redenen voor zijn. Een reden is dat veel van de respondenten na januari 2000 naar België zijn gekomen, en dus niet in aanmerking kwamen voor de regularisatiecampagne. Een andere reden kan zijn dat men bang is om opgepakt en uitgezet te worden als men gaat werken of dat men liever geen ‘ongeschoold’ werk wil doen, omdat men zich daarvoor schaamt of liever een baan heeft waar wel opleiding voor vereist is. Ondanks dat weinig geïnterviewde Congolezen zeggen dat zij beschikken over een baan, zeggen twee leden uit de Congolese gemeenschap wat anders. Het kan zijn dat geïnterviewde Congolezen bedoelen dat ze geen ‘vaste baan’ hebben maar af en toe wat klusjes doen om geld te verdienen en dit niet als een ‘baan’ zien. In de onderstaande citaten vertellen twee leden van de Congolese gemeenschap wat over deze klusjes en waarom de illegale Congolezen deze zouden verrichten.

“Er zijn wel Congolezen die voor vijf of tien euro per dag werken. Zij doen dit bij Vlamingen die in het centrale deel van Brussel naar Congolese vluchtelingen komen zoeken. De Vlamingen nemen deze mensen dan mee naar de buitenwijken en laten ze daar dan de hele dag voor vijf of tien euro werken. Toen ik dit hoorde werd ik woest. De illegale Congolezen werken zeven uur per dag voor vijf of tien euro. Ik heb de Vlamingen duidelijk gemaakt dat de illegalen ook menselijke wezens zijn en dat ze op een menselijke manier behandeld moeten worden. Ik zei hun dat ze misbruik maakten van de situatie, ze de zwakkere positie, waarin de illegaal verkeert, uitbuiten. De Vlamingen lieten de illegalen het vuile werk opknappen en ze betaalden ze daar niet naar. Ik werk zelf ook samen met illegale Congolezen, maar ik betaal ze wel naar het werk dat ze verrichtten.” (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

“Er lopen in bepaalde straten en boulevards van Brussel mensen die werk zoeken, als schilder, of om elektriciteitsproblemen op te lossen. Zij komen dan bij je om die dienst te verlenen. Daar worden ze ook voor betaald. Het zijn Congolezen en andere Afrikanen die die diensten verlenen. Als je bijvoorbeeld moet verhuizen, dan ga je naar die straat of boulevard toe, je huurt zes tot tien mensen in en geeft ze twintig euro. Daar gaan ze dan mee akkoord, daar kunnen ze mee leven.” (Francis Tombolo Kalonbo, voorzitter ACC5)

“Wat zal ik je zeggen: een illegaal is absoluut niet iemand die met zijn armen over elkaar blijft zitten wachten totdat alles uit de lucht komt vallen. Dat houdt in dat die illegalen vuil werk doen, soms gedurende een hele dag en dan vangen zij soms maar twintig euro. En van dat heel kleine beetje kopen ze dan een GSM om met hun naasten in contact te blijven. Je moet weten dat, in de meeste gevallen, het om tweedehands GSM's gaat, die soms tien euro kosten, maar niet meer dan dertig euro...” (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

Uit het bovenstaande blijkt dat weinig van de geïnterviewde illegale Congolezen beschikken over een ‘vaste baan’ waarmee ze in hun behoefte kunnen voorzien. Wat wel het geval kan zijn, dat naast de drie respondenten die zeggen wel over een baan te beschikken, de overigen af en toe klusjes verrichten waarmee ze wat geld verdienen, om bijvoorbeeld een mobiele telefoon (GSM) te kopen, maar dit in de interviews om een één of andere reden verzwegen hebben. Het kan natuurlijk ook het geval zijn dat de illegale Congolezen, die wij hebben gesproken, echt niet over betaalde ‘los en vast’ klusjes beschikken en inderdaad zonder werk zijn. Misschien waren de ‘werkende’ illegale Congolezen de dagen van de interviews wel (allemaal) naar hun werk en hebben we toevallig, voor het grootste deel, de werklozen geïnterviewd.

5.5. Doorverwijzen

Deze vorm van hulp wordt volgens eerder onderzoek voornamelijk aangeboden door instanties. Toch is uit de bovenstaande paragraaf gebleken dat men binnen de legale Congolese gemeenschap ook gebruik maakt van deze tactiek bij het zoeken en vinden van een baan voor illegale Congolezen.

Voor veel illegale Congolezen is deze vorm van hulp, net zoals genoemd in het theoretisch kader (Rusinovic, 2002), van zeer groot belang voor hun leven in het vestigingsland (België). Omdat er uit de interviews verder niet bleek dat er, behalve voor het vinden van werk, gebruik wordt gemaakt van deze vorm van ondersteuning, binnen de legale Congolese gemeenschap in Brussel, wordt er nu niet verder op ingegaan. Deze vorm van hulp wordt uitgebreider behandeld in het volgende hoofdstuk, over hulp van instanties.

5.6 Motieven voor het verlenen van hulp

In het theoretisch kader (Rusinovic, 2002) zijn voornamelijk de motieven van instellingen, om hulp te bieden aan illegale migranten, aan bod gekomen. Omdat uit paragraaf 5.3 is gebleken dat er binnen de Congolese gemeenschap duidelijke motieven of beweegredenen aan te wijzen zijn, om hulp te geven, wordt er in deze paragraaf toch dieper op ingegaan. Omdat in dit hoofdstuk niet wordt gekeken naar de hulp van instellingen, maar van particulieren, worden de drie, in het theoretisch kader genoemde, motieven, in deze paragraaf, buiten beschouwing gelaten. Uit paragraaf 5.3 is gebleken dat men binnen de Congolese gemeenschap erg solidair is met elkaar, dus ook met

illegalen. In het onderstaande citaat beschrijft een legale Congolees hoe Congolezen elkaar zien, er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt tussen legale en illegale verwanten.

“Bij de Congolezen is hulp aan familie, verwanten of landgenoten geen enkel probleem. Het is vaak geen familie aan wie er hulp verleent, maar de Congolezen zien elkaar, als elkaars broeders. Je hoeft niet persé familie te zijn, een Congolees is je broeder.

Daarnaast hebben Congolezen gewoon een instelling die erg solidair is, het zit gewoon in deze mensen om elkaar te helpen. (L'aide, pour nous c'est un point aquis.)” (Francis Tombolo Kalonbo, voorzitter ACC5)

Daarnaast hebben de legale Congolezen in België ook bepaalde redenen om elkaar te helpen. Enkele leden van de legale Congolese gemeenschap in Brussel menen dat België Congolezen (voornamelijk de asielzoekers) liever ziet gaan dan komen. Hieronder volgen een drietal citaten daarover.

“Bij ons zitten veel Congolezen. Ze ontvluchten hun land vanwege de oorlog, vanwege de afschuwelijke situatie daar. Maar ze worden hier slecht behandeld. Ze worden behandeld als criminelen. Ook werkt de Congolese ambassadeur samen met de mensen van hier, het bureau van vreemdelingenzaken. Ze hebben besloten om de Congolezen uit te sluiten (buiten te sluiten).” (Congolese medewerkster van het ‘Belgische Leger des Heils’)

“Omdat België niet houdt van Congolezen die Congolese organisaties oprichten, ontvangen zij helemaal geen enkele financiering van wie dan ook. België houdt eigenlijk helemaal niet erg van Congolezen, ondanks dat Congo een kolonie van België is geweest. Dat klinkt vreemd, maar het is waar.” (Marcel Nzundu, Artisans de Paix)

“De Congolezen zijn een zeer solidair volk, ook degenen die al lang in België wonen. Ik vind dat de huidige politiek niet erg open staat voor Congolese asielzoekers. De huidige Belgische overheid heeft zeer nauwe betrekkingen met de Congolese overheid. De overheid in Congo, het bewind ter plaatse is slecht.

Ik vind de situatie waarin de illegale Congolezen zich bevinden, niet kunnen. De voormalige inwoners van Congo, een voormalige kolonie van België, dat zijn nu asielzoekers. Dat is de situatie waarin ze verkeren, met en zonder vrouw en kinderen. De Congolezen worden behandeld als anderen uit ieder ander land. Ze moeten net als ieder ander asiel aanvragen bij ‘Le Conseil d’Etat’, terwijl Congo een voormalige kolonie is van België. Ik ben teleurgesteld in het feit dat mensen uit de voormalige kolonie van België zo worden behandeld.” (Francis Tombolo Kalonbo, ACC5)

Bij het geven van hulp aan illegalen speelt, binnen de legale Congolese gemeenschap, de politieke situatie in België en de ‘andere cultuur’ van de Belgen ook een rol. In het onderstaande citaat beschrijft een lid van de legale Congolese gemeenschap dit.

“De Congolezen moeten natuurlijk met elkaar in contact blijven, want de Congolese cultuur is niet dezelfde als de Belgische. Zij moeten contact blijven houden met elkaar, want zij zijn elkaars broeders. Als een Congolees illegaal is, kun je daar niet mee samenwerken, omdat hij geen papieren heeft. Iemand die illegaal is, kan niet aan het werk komen, en ook al heb je weinig middelen, dan moet je hem helpen. Je moet je landgenoten helpen. Als een illegaal aan je deur komt, dan moet je hem helpen.

Congolezen moeten met elkaar in contact blijven, om elkaar op allerlei gebied te kunnen helpen. Ook vanuit het oogpunt van het bestaan van het Vlaams Blok, met hun anti-allochtone ideeën, moet je elkaar helpen. Er moet solidariteit zijn, want als illegaal kun je niet aan het werk komen, heb je dus geen geld, en kan je niets doen. Je moet elkaar dus helpen.” (Marcel Nzundu, Artisans de Paix)

Uit het bovenstaande blijkt dat legale Congolezen illegale Congolezen helpen omdat zij erg solidair met elkaar zijn. Zij zien elkaar als broeders en wanneer dat zo is dan moet je elkaar helpen. Daarnaast is uit het vorige hoofdstuk al gebleken dat de Congolese cultuur erg solidair is. Ook bij hun vluchtelingen ontvingen veel illegale Congolezen hulp vanuit Congo van vrienden, familie, kennissen, of anderen waarmee zij cultuur, religie of enige vorm van afkomst deelden. Vanwege de huidige politieke situatie in België en het feit dat België op dit moment niet erg open staat voor asielzoekers, hebben Congolezen des te meer redenen om elkaar te helpen in allerlei situaties en op velerlei gebied.

5.7 Incorporatiepatronen in de Congolese gemeenschap

Uit het voorgaande zou men kunnen concluderen dat Congolezen, over het algemeen, erg solidair (met elkaar) zijn. Veel illegale migranten worden geholpen bij hun overkomst naar België door mensen vanuit Congo en wanneer men in België aankomt en contact legt met de reeds in België wonende legale Congolezen, kan men (in de meeste gevallen) ook op hulp van deze mensen rekenen. De illegale Congolezen worden door leden van de legaal gevestigde gemeenschap geholpen op velerlei gebied, van het geven van onderdak tot hulp bij het verkrijgen van een (reis)abonnement. Het patroon van marktrelatie is dan ook niet direct herkenbaar binnen de Congolese gemeenschap. Twee leden van de legale Congolese gemeenschap beamen dit.

“Er is geen sprake van relaties op zakelijke of commerciële basis binnen de Congolese gemeenschap. (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

“Er bestaan niet direct commerciële relaties tussen (Congolese) legalen en illegalen. (Francis Tombolo Kalonbo, voorzitter ACC5)

Als de andere twee incorporatiepatronen (het patroon van gemeenschappelijk delen en het patroon van begrensde solidariteit) in beschouwing genomen worden, lijkt dat het alsof het patroon van gemeenschappelijk delen voornamelijk te zien is bij de in Congo achterblijvende familie, vrienden en/of verwanten. Wanneer men in België aankomt kunnen de meeste illegale Congolezen, namelijk niet direct bij aankomst terugvallen op daar aanwezig familie, vrienden of verwanten, terwijl de reis naar België (en eventueel de ontsnapping uit de gevangenis) vaak in detail wordt voorbereid, geregeld en/of gefinancierd door de daar aanwezige familie, vrienden en verwanten. De onderstaande citaten laten zien hoe een aantal Congolezen uit Congo zijn vertrokken met behulp van hulpverleners van daar.

“De verantwoordelijken van het UDPS hebben buiten mijn weten om, ervoor gezorgd dat ik uit de gevangenis kon ontsnappen. Eenmaal uit de gevangenis heb ik ongeveer één week bij een van de verantwoordelijken van de UDPS geschuld. Toen heeft hij mij naar Kinshasa gestuurd en zijn we samen, met het vliegtuig, naar België vertrokken. Ik kende de man niet zo goed. Ik wist enkel dat hij geld en connecties had. Op het vliegveld van Kinshasa heeft niemand mijn papieren gevraagd. Pas tijdens de vlucht heeft die man mij papieren bezorgd, ik denk een visum. Ik heb niet gecheckt of de datum verlopen was of zo. Ik heb alleen gezien dat het niet mijn foto was die erop stond.

Aangekomen op de luchthaven van België heeft mijn begeleider tegen de Immigratiedienst van de luchthaven gezegd dat ik zijn monteur was, en dat we hier auto's kwamen kopen. Het was in orde en we konden gaan. Mijn begeleider heeft mij toen naar de Matongé in Brussel gebracht. Daar heeft hij mij verteld dat ik in België was aangekomen (al die tijd wist ik niet

waarheen ik zou reizen, er werd mij niks gezegd), en dat ik vanaf nu mijn plan moest trekken. Dit moment was ook de laatste keer dat ik hem zou zien.” (Congoles 1)

“Een intieme vriend van mijn vader, een Libanees die op de luchthaven van Kinshasa werkte heeft voor de nodige papieren voor mij en mijn broer gezorgd. Het is die Libanese vriend van mijn vader die ons hier naartoe heeft gebracht. Die vriend van mijn vader heeft voor alles gezorgd Hij heeft mij en mijn broer geholpen bij onze ontsnapping uit het land. Hij heeft voor papieren gezorgd en mij en mijn broer naar België begeleid. Zo hebben we samen met hem het land kunnen ontvluchten. We zijn probleemloos de douane van België gepasseerd. Aangekomen in België heeft die man (Libanees) ons bij vreemdelingendienst gebracht. Ik heb hem sindsdien niet meer gezien.” (Congoles 3)

“In het herkomstland behoorde ik tot een politieke partij. Meer details geef ik daar liever niet over. Ik wilde de situatie van mijn land aanvechten. Ik ben in de gevangenis beland. Met hulp van vrienden ben ik ontvlucht. Ik weet niet wat ze geregeld hebben, maar het was een onderhandeling tussen die vrienden en een officier van de gevangenis. Alles is verder geregeld door die vrienden; geld, papieren, een paspoort en de reis naar België. Ik wist niet waar ik naar toe ging. In Congo was alles dus door vrienden geregeld. Mijn broer heeft zijn vrienden gevraagd om me te helpen omdat hij bezorgd was om mij. Hij wilde me helpen omdat hij ook wist dat ik niets verkeerd heb gedaan. In België kon ik de eerste twee dagen bij een vriend van die vrienden in Congo logeren. Hij heeft me naar het Commissariaat voor Vluchtelingen gebracht en toen ben ik naar het Klein Kasteeltje gegaan.” (Congoles 4)

“Ik had gelukkig een vriend die in de gevangenis werkte, die heeft mij geholpen bij de ontsnapping. Ik ben mij daarna een week gaan schuilen in de buurt van het vliegveld van Kinshasa bij een vriendin. Ik kende ook een oude collega die bij de immigratiedienst van het vliegveld werkte en die voor mijn papieren heeft gezorgd om naar België te komen. Op Zaventem aangekomen, ben ik naar de douane gegaan en hebben ze mij doorverwezen naar de vreemdelingendienst. Na een nachtje verblijf in een hotel nabij het vliegveld van Zaventem zijn ze mij met een busje komen halen en hebben ze mij tot bij de vreemdelingendienst gebracht.” (Congoles 6)

Dergelijke vormen van hulp zijn niet te zien, wanneer de Congolesen in België aankomen. Het gebeurt niet vaak dat iemand hen, bij aankomst in België, staat op te wachten en meeneemt naar huis, waar ze voor kortere of langere tijd kunnen verblijven. De oorzaak hiervan is, dat men bij aankomst in België nog vrijwel niemand kent, omdat het vaak niet de geplande eindbestemming is. In veel gevallen waren de Congolesen, in het begin van hun verblijf in België, voornamelijk aangewezen op opvangcentra en nadat men contacten had gelegd met de legale Congolese gemeenschap in België, konden de meesten rekenen op hulp vanuit deze gemeenschap. Deze hulp heeft echter, in vrijwel alle gevallen, meer de kenmerken van het patroon van begrensde solidariteit, dan die van het patroon van gemeenschappelijk delen. De hulp die de meeste illegale Congolesen ontvangen komt van leden van de legale Congolese gemeenschap, waarmee zij een meer afstandelijke relatie onderhouden. Ook is deze vorm van hulp vaak individueel en incidenteel. Leden van de Congolese gemeenschap voorzien de illegalen voor een bepaalde (korte) periode van onderdak, voedsel en andere behoeften en helpen hen bij het in contact brengen met anderen, bijvoorbeeld werkgevers.

6. Opvang door instellingen

Waar kunnen Congolezen terecht wanneer ze (nog) niemand kennen in België? Welke hulp verlenen instellingen in België aan illegalen? En welk belang hebben de illegale Congolezen bij het bestaan van Congolese organisaties? Op onder andere deze vragen wordt geprobeerd in dit hoofdstuk een antwoord te geven. In dit hoofdstuk komt de opvang van illegale Congolezen door instellingen aan bod. Wanneer er naar deze manier van opvang gekeken wordt, dan zijn zes van de zeven, in hoofdstuk drie besproken, vormen van opvang hierop van toepassing, namelijk: huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en beroepsopleiding, publieke ondersteuning, arbeid en doorverwijzen. Deze onderwerpen zullen in de eerste zes paragrafen besproken worden. In de zevende paragraaf komen de motieven, voor het verlenen van hulp, aan bod. De achtste paragraaf gaat over het belang van de Congolese organisaties en dit hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf over andere overlevingsstrategieën. In dit hoofdstuk worden, net zoals in het vorige hoofdstuk, de uitkomsten van het empirisch onderzoek geïllustreerd met enkele citaten uit interviews met legale en illegale Congolezen.

6.1 Huisvesting

In het vorige hoofdstuk is al aan bod gekomen dat veel illegale Congolezen in eerste instantie, wanneer ze zijn aankomen in België, nog geen contacten hebben met de legale Congolese gemeenschap in België. Zij zijn op dat moment veelal aangewezen op opvangcentra. Elf illegale Congolezen hebben aangegeven dat zij op het moment van het interview verbleven in Klein Kasteeltje. Dit is een opvangcentrum voor mensen die in een procedure zitten. Daarnaast hebben ook een aantal mensen hulp gekregen bij het vinden van een woning van het OCMW. In onderstaand citaat licht een Congolees deze hulp toe.

“Ik ben mij (in 2000) gaan aanbieden bij de vreemdelingendienst nadat ze mij uit het transitcentrum 127 ontslagen hadden. Van vreemdelingendienst heb ik toen de oranje kaart gekregen die 3 maanden geldig is. Na die drie maanden moest ik de kaart inleveren. En ben ik in beroep gegaan. Ik heb een advocaat genomen en nu ben ik bij Raad van State. Het OCMW regelde (in eerste instantie) voor mij een appartementje en financiële hulp. Het eerste appartement kon ik niet meer betalen omdat het OCMW mij geen uitkering meer gaf. Toen ik weer financiële hulp kreeg van OCMW heb ik naar een ander appartement gezocht.” (Congolees 12)

In het vorige hoofdstuk is al aan bod gekomen dat illegalen vaak gedwongen zijn te leven als nomaden. In het onderstaande citaat hiervan een voorbeeld.

De eerste keer verbleef ik negen maanden in Klein Kasteeltje. Daarna ben ik met document annex 25 bis en met hulp van OCMW te Luik aan een woning gekomen. OCMW betaalde de huur. Daar heb ik vier jaar gewoond. Nu woon ik bij mijn zus in Evere. (Congolees 11)

Redelijk veel Congolezen bezoeken regelmatig kerkdiensten. Volgens eerder onderzoek (Adam, 2002) kunnen ze op plaatsen als deze, waar de etnische of religieuze gemeenschap bij elkaar komt, nuttige informatie over huisvestingsmogelijkheden ontvangen, of huisgenoten ontmoeten, waarmee zij eventuele kosten voor onderdak kunnen delen.

In onderstaande citaten beschrijven twee Congolezen hun kerkbezoek en het nut daarvan.

“Ik ga wekelijks naar de kerk om te bidden en daar ontmoet ik ook nog andere Congolezen.” (Congolees 9)

“Ik bezoek regelmatig de kerk en soms begeleid ik het kerkkoor en in ruil daarvoor kan ik op steun van de kerk rekenen.” (Congolees 14)

Uit het bovenstaande blijkt dat illegale Congolezen, naast het feit dat ze in veel gevallen op hun gemeenschap kunnen rekenen, voor huisvesting ook terecht kunnen bij instellingen, zoals Klein Kasteeltje en OCMW Ook de kerk kan een belangrijke rol spelen bij het verkrijgen van huisvesting.

6.2 Gezondheidszorg

In het vorige hoofdstuk is het onderwerp ‘gezondheidsnetwerk’ al voor een groot deel behandeld. In deze paragraaf ga ik dieper in op de spoedeisende medische hulp en op hulp via de formele weg.

Twaalf Congolezen geven aan gebruik te maken van medische hulp via een opvangcentrum, zoals Klein Kasteeltje. Hieronder volgen drie citaten van illegale Congolezen die voor verschillende vormen van medische hulp gebruik hebben gemaakt van de hulp die gegeven door het opvangcentrum werd gegeven en hun ervaringen ermee.

“Ik woon in Klein Kasteeltje Bij mijn aankomst in België had ik last van de mishandelingen; pijn in mijn rug en been. De dokter van het Klein Kasteeltje heeft me geholpen. Met het beetje steun dat we krijgen via het Klein Kasteeltje zijn wij al tevreden. Wij hebben al zoveel geleden, dat we content zijn met weinig.” (Congolees 18)

“Ik heb zowel fysieke als psychische pijn. Ik ben getraumatiseerd door wat er in Congo heeft plaatsgevonden. Ik vergeet veel, er is iets met mijn geheugen. Ik wend mij altijd tot de dokter en de sociaal-assistente van het Klein Kasteeltje, waar ik woon. De dokter heeft me al doorverwezen naar andere dokters in het ziekenhuis, maar het helpt niet. Ik ben gewoon getraumatiseerd.” (Congolees 4)

“Ik ben gehandicapt. Door polio heb ik een stuk van mijn been verloren. Daarom draag ik ook een prothese. Ik heb hiervoor medische hulp aangevraagd, want mijn prothese is versleten en ik heb dringend een nieuwe nodig. De artsen van het Klein Kasteeltje hebben mij doorgestuurd naar een specialist die van mijn been röntgenfoto's heeft genomen. Er is vastgesteld dat ik zeker een nieuw prothese nodig heb, maar ze kunnen mij momenteel niet helpen. Ik wacht af.” (Congolees 5)

In bovenstaande gevallen heeft men gebruik gemaakt van het recht op spoedeisende medische hulp, vanuit een opvangcentrum. Bovenstaande vormen van medische hulp waren voornamelijk verzorgend van aard. Andere formele manieren, zoals het gebruik van private gezondheidsinstellingen en het gebruik van semi-publieke instellingen komen bij de illegale Congolezen niet of nauwelijks voor. Slechts een enkeling die een ziekenfondskaart van familie of vrienden kan lenen kan hier terecht. Geen enkele illegale Congolees heeft aangegeven dat hij of zij een organisatie heeft bezocht die gratis hulp biedt, zoals Artsen zonder Grenzen.

Uit het bovenstaande blijkt dat de meeste illegale Congolezen, die afhankelijk zijn van medische hulp van instanties, gebruik maken van medische hulp geboden door opvangcentra. De overige vormen van formele en informele medische hulp via instanties komen niet of nauwelijks voor bij de illegale Congolezen

6.3 Onderwijs en beroepsopleiding

Alle geïnterviewde illegale Congolezen waren ouder dan achttien jaar en hadden dus geen recht meer op onderwijs. Er waren wel enkele Congolezen die kinderen hadden die wel een school bezochten. Uit eerder onderzoek (Adam, 2002) blijkt dat het onderwijs, dat kinderen van illegale migranten volgen, voor de ouders een positieve uitwerking kan hebben. Zo kan het onder andere bijdragen aan hun integratie in het vestigingsland en gaan veel scholen verder dan alleen het geven van onderwijs aan kinderen, door het bieden van ondersteuning aan de familie. In het onderstaande citaat beschrijft een moeder haar situatie in verband met haar schoolgaande kinderen.

“Mijn kinderen zit op Ecole Neuf in Molenbeek. Op deze school kennen ze mijn situatie en ik hoef niets te betalen.” (Congolees 14)

Voor volwassenen is het, vanwege het overheidsbeleid (zie paragraaf 3.1), erg moeilijk om onderwijs te volgen, omdat je voor het volgen van onderwijs, net als voor het werken op de legale arbeidsmarkt, een legale status nodig hebt. Toch zijn er illegale migranten die onderwijs volgen. Dit onderwijs volgen ze vanuit een opvangcentrum, of bij een semi-overheidsinstelling, instellingen die het onderwijs goedkoop tot gratis kunnen aanbieden aan de illegale migrant. Dat ook deze vorm van onderwijs kan bijdragen tot integratie, laat het volgende citaat zien.

“Ik ben sinds 1994 in België en al lang bezig met mijn integratie: ik volg Nederlands en informatica bij het Centrum voor Volwassenenonderwijs. Ik voel me al compleet Belg.” (Congolees 10)

In het theoretisch kader is al aan bod gekomen dat illegale migranten vaak talencursussen volgen (omdat deze vaak gratis zijn). Ook een aantal Congolezen geven aan onderwijs te volgen, en meestal zijn dit inderdaad (de gratis) talencursussen. Daarnaast worden ook vaak informaticacursussen gevolgd. Hieronder volgen drie citaten van Congolezen die enige vorm van onderwijs genoten hebben, of nog volgen.

“Ik heb contact met het Centrum voor volwassenenonderwijs: ik volg daar Nederlands en informatica” (Congolees 10)

“Bij het volwassenenonderwijs volg ik informatica en Nederlands.” (Congolees 15)

“Ik heb twee weken Nederlands gevolgd in het Klein kasteeltje.” (Congolees 28)

Uit het bovenstaande blijkt dat Congolese migranten, ondanks de moeilijkheden die het met zich meebrengt, toch enige vorm van onderwijs volgen. Over het algemeen zijn dit talencursussen (Nederlands) en cursussen informatica. Zowel het onderwijs voor kinderen van illegale migranten als het onderwijs voor illegale migranten zelf kunnen zorgen voor een goede integratie van de illegale Congolezen. Daarnaast kunnen scholen ook voor de nodige ondersteuning van de familie zorgen, door er bijvoorbeeld voor te zorgen dat de ouders nergens aan mee hoeven te betalen.

6.4 Publieke ondersteuning

In paragraaf 3.2.4 is aan bod gekomen dat publieke ondersteuning onderscheiden kan worden in twee vormen van hulp, namelijk het voorzien in opvang (onderdak) voor illegale migranten en praktische ondersteuning. Opvangcentra (zoals Klein Kasteeltje in Brussel) bieden beide vormen van opvang aan. Uit het onderstaande citaat wordt dat duidelijk.

“Bij het Klein Kasteeltje kan ik altijd terecht voor een slaapplek en eten. Ook kan ik daar taalstages volgen. Ook voor een dokter kan ik er altijd terecht. Via de sociaal assistent kan ik een tram- of busticket krijgen. Ook voor een advocaat kan ik bij hen terecht.” (Congolees 1)

Uit de interviews is niet naar voren gekomen dat illegale Congolezen gebruik maken van instellingen die noodopvang bieden, zoals daklozeninstellingen. De meeste geïnterviewde Congolezen verbleven, tijdens de interviews bij familie, vrienden, of in opvangcentra voor langdurige opvang. Deze instellingen bieden, zoals in het citaat naar voren kwam, uitgebreide vormen van hulp, naast onderdak ook bijvoorbeeld medische zorg, reiskostenvergoeding, taallessen en hulp bij de procedure (voor het verkrijgen van een legale status).

Naast opvangcentra ontvangen enkele illegale Congolezen ook hulp van andere instellingen, zoals de kerk. In het onderstaande citaat hiervan een voorbeeld.

“Ik doe soms klusjes in de kerk als vrijwilliger. In ruil daarvoor krijg ik kleding, voedsel en soms wat geld.” (Congolees 11)

Uit het bovenstaande blijkt dat illegale Congolezen steun ontvangen van diverse instellingen, zowel instellingen die hiervoor ingericht zijn, zoals centra voor langdurige opvang, als andere instellingen, zoals de kerk.

6.5 Arbeid

In de hoofdstukken vier en vijf is al naar voren gekomen dat maar weinig Congolezen aangeven, dat zij over een baan beschikken. Dat hiervoor diverse redenen kunnen zijn, is in het vorige hoofdstuk al naar voren gekomen. Een van deze redenen was de angst om opgepakt te worden tijdens het doen van werk. Uit paragraaf 3.1 over beleid blijkt namelijk dat het verboden is om een illegale in dienst te nemen, dit geldt zowel voor een baan met een inkomen, als voor vrijwilligerswerk. Ik tegenstelling tot het eerste geven veel illegale Congolezen aan wel vrijwilligerswerk te doen. Misschien zijn ze minder bang, om tijdens het doen van deze vorm van werk, opgepakt en uitgezet te worden. Ook kan het zijn dat zij, tijdens het doen van deze vorm van werk hun kwaliteiten en kennis kunnen benutten. Hieronder volgen een aantal citaten over het vrijwilligerswerk dat een aantal illegale Congolezen verricht.

“Ik heb hulp gekregen van de kerk en een Congolese organisatie (Artisans de Paix). Ze hebben me de taak gegeven om de illegale jongeren bezig te houden en weg te houden van de criminaliteit. Door mijn pedagogische achtergrond kan ik goed met de kinderen omgaan.” (Congolees 15)

“Ik ben lid en actief in de christelijke organisatie Door mijn vrijwilligerswerk bij deze organisatie begeleid ik soms jongeren; hun ouders helpen me met kleding of een beetje geld. Van mijn organisatie heb ik heel veel steun op alle vlakken. Via hen heb ik me ook kunnen inschrijven in de Gemeente Molenbeek. Van de burgemeester heb ik een ‘bewijs van inschrijving’. Dit document is bij mijn dossier gevoegd en naar Binnenlandse Zaken gestuurd.” (Congolees 13)

“In Leuven waar ik veel mensen ken, roepen ze me soms op om te komen helpen als er evenementen plaatsvinden. Dat is als vrijwilliger en ik doe dat heel graag. Ik ben ook de priester dankbaar voor de kleding en het beetje geld dat hij me soms geeft. Ook de Belgen die steeds aan me denken als er een feest of evenement georganiseerd wordt en waar ik dan wat werkjes kan doen voor een kleine vergoeding of iets anders.” (Congolees 11)

Uit deze citaten blijkt dat illegale Congolezen bij de verschillende organisaties, waar zij vrijwilligerswerk verrichten niet alleen ‘ bezig kunnen zijn’, maar dat zij daar ook steun op andere vlakken kunnen ontvangen, zoals hulp bij de inschrijving bij de gemeente een kleine bijdrage ‘of iets anders’. Voor illegalen kan het erg belangrijk zijn, dat zij naast het nodige tijdverdrijf (gewoon nuttig bezig zijn en je niet hoeven te vervelen of aan de traumatische gebeurtenissen uit het verleden denken) ook nog de nodige ondersteuning ontvangen, waardoor hun verblijf in België er een stuk prettiger op wordt. Dit blijkt ook uit het onderstaande citaat.

“Ik probeer over mijn trauma’s te geraken. Ook het werk als vrijwilliger bij Child Focus helpt om me op andere dingen te concentreren. Ik doe dit werk graag omdat het voldoening geeft. Ik zie graag kinderen en omdat ik niet bij mijn kinderen kan zijn, heb ik toch het gevoel dat ik iets goed doe. Ik word er niet voor betaald, maar ik krijg wel kleding of voedsel.” (Congolees 4)

6.6 Doorverwijzen

Een andere vorm van ondersteuning aan illegale migranten kan het doorverwijzen naar andere instellingen zijn. Volgens paragraaf 3.2 kan het doorverwijzen naar andere instellingen van zeer groot belang zijn voor illegale migranten. In de interviews met illegale Congolezen is het doorverwijzen naar andere instanties niet vaak naar voren gekomen. In twee interviews kwam deze manier van ondersteuning wel aan bod.

“Via Artisans de Paix ben ik ook met de kerk in aanraking gekomen en ook hier doe ik af en toe wat vrijwilligerswerk in ruil voor wat kleding of voedsel.” (Congolees 11)

“Het OC.MW regelde voor mij een appartementje en financiële hulp. De vreemdelingendienst had mij naar hen doorverwezen.” (Congolees 12)

Uit deze interviews blijkt dat in beide gevallen het doorverwijzen zeker van groot belang was voor de illegale Congolezen, vooral in het tweede geval, waar de respondent er een woning en financiële hulp aan overhield. Toch is dit voor de geïnterviewde illegale Congolezen zeker niet de belangrijkste vorm van ondersteuning.

6.7 Motieven voor het verlenen van hulp

In paragraaf 3.2 is naar voren gekomen dat er drie verschillende motieven of beweegredenen zijn om hulp te verlenen aan illegalen. Ik sprak toen de verwachting uit dat ik dacht dat het eerste motief (humanitaire beweegredenen) waarschijnlijk het meest voor zou komen bij het verlenen van hulp aan illegale Congolezen en dat het derde motief (instrumentele overwegingen) (bijna) geen rol zou spelen bij het geven van hulp aan illegale Congolezen. In de onderstaande citaten beamen twee illegale Congolees dit ook.

“De pastoor van de kerk die ik bezoek, steunt mij moreel en af en toe financieel, Omdat de mensen een hart hebben. Ze weten wat naastenliefde is.” (Congolees 10)

“De mensen van de kerk helpen mij omdat ik een vervelende situatie zit” (Congolees 11)

Ook uit het vorige hoofdstuk, opvang in eigen kring, is naar voren gekomen, dat men elkaar steunt omdat men zich solidair met iemand voelt. Omdat de Belgische overheid ook een beperkend beleid voert, dat illegalen zou moeten bewegen terug te keren naar het herkomstland, terwijl de situatie in Congo dat niet echt toelaat, kan er een reden voor zijn dat ook instellingen illegale Congolezen helpen, omdat men zich solidair voelt met deze mensen. Deze mensen ontvangen geen steun van de overheid, kunnen niet terug naar hun land van herkomst, maar hebben wel veel behoefte aan steun, daarom steunen wij (de instellingen) ze.

6.8 Het belang van de Congolese organisaties voor illegale Congolezen

Naast de steun die illegalen van vrienden, familie, land- of steekgenoten, en/of (algemene)¹² instellingen ontvangen, zijn de Congolese organisaties van redelijk groot belang voor hun leven in België. Deze organisaties kunnen bijvoorbeeld behulpzaam zijn bij het verkrijgen van een legale status, omdat ze ‘midden’ in de Congolese gemeenschap staan.

“De Congolezen helpen elkaar, er zijn verschillende Congolese organisaties, genoeg om de illegalen te helpen.

Ik help hen op sociaal en zelfs op juridisch gebied. Ik verleende hulp aan de illegale Congolezen bij de eerste regularisatie van illegalen in België in 2000.

De illegalen hadden geen beschikking over documenten, waarmee ze hun bestaan konden bewijzen, waar hun naam op stond. Om toch aan bestaansbewijzen te komen moesten de illegalen langs organisaties waar ze lid van waren, langs kennissen en andere mensen die ze kenden en deze mensen moesten weer bewijzen dat ze hen kenden.

De illegale Congolezen zijn lid van mijn organisatie en komen hier, in Brussel, naar de kerk. Er zijn hier mensen die hebben geholpen de illegalen papieren te laten krijgen. Ik vind het idioot dat er mensen zijn die gewoonweg geen papieren hebben op hun naam, want zolang je geen papieren hebt kun je nergens beroep op doen. Je kunt bijvoorbeeld niet naar de apotheek voor medicijnen, je hebt niets officieels, behalve brieven van je familie en vrienden, sinds je uit Afrika vertrokken bent..” (Francis Tombolo Kalonbo, voorzitter ACC5)

---

¹² Met algemene instellingen, bedoel ik instellingen die toegankelijk zijn voor alle mensen zonder dak boven hun hoofd, zoals illegale migranten, uitgeprocedeerde asielszoekers, dak- en thuislozen en niet speciaal een groep (zoals de illegale Congolezen).

Uit bovenstaand citaat blijkt dat men meeleeft met de situatie waarin de illegale Congolezen verkeren. Omdat zowel de legalen als de illegalen dezelfde cultuur hebben, kunnen zij elkaar ook makkelijker begrijpen en ondersteunen. Ook op andere manieren worden illegale Congolezen geholpen door Congolese organisaties, blijkt uit het volgende citaat.

“Afgelopen jaar is het kantoor van Artisans de Paix verhuisd naar de andere kant van de straat, Handelarenstraat nummer negenenzestig. Op dit nieuwe kantoor hebben we beschikking over allerlei formulieren die de illegalen kunnen invullen. Daarnaast kunnen de illegalen, vanuit heel België, zich laten registreren op ons kantoor.

Ik vind dat er naar de illegalen geluisterd moet worden en dat ze geregistreerd moeten worden. De illegalen moeten geaccepteerd worden en ze moeten hun verhaal, over wat ze hebben meegemaakt, kwijt kunnen. De Congolezen moeten zich beetje bij beetje verenigen. Artisans de Paix organiseert activiteiten en daar kunnen de legale en illegale Congolezen naartoe komen. Deze activiteiten vinden plaats in de geest van vrede. Het is de bedoeling dat tijdens de muzikale bijeenkomsten de Congolezen bij elkaar komen in de geest van de vrede.” (Marcel Nzundu, oprichter Artisans de Paix)

Uit dit citaat komt duidelijk naar voren dat de illegale Congolezen door de Congolese organisaties zowel (zover dat mogelijk is) op materieel gebied worden geholpen als op psychisch gebied. Dit is erg belangrijk voor deze mensen, omdat velen van hen diverse trauma's hebben opgelopen bij wat zij in het verleden in Congo hebben meegemaakt. In onderstaand citaat komt naar voren dat (door gebrek aan geld) het voor de Congolese organisaties soms moeilijk is de illegale Congolezen op diverse manieren te ondersteunen.

“In werkelijkheid worden de Congolese groeperingen (instellingen) niet gefinancierd, om eerlijk te zijn, maar enkele van die groeperingen proberen te werken met zijdelingse middelen. Hetgeen inhoudt dat zij niet functioneren zoals het hoort. Ze verdwijnen van de een op de andere dag. Wat Artisans de Paix betreft, zij ontvangt eigenlijk geen geld, maar zij redt zich met medefinanciering van de oprichter, die muzikant is. Daarnaast ontvangt zij kleine tussentijdse bijdragen, bijvoorbeeld voor het organiseren van een 'jongerendag'. Artisans de Paix is bekend in het Belgische sociaal-culturele milieu, maar zij ontvangt zelfs geen financiële middelen voor de hulp aan de illegalen, die betalen we van die zijdelingse middelen. Sinds een paar dagen wil de Vlaamse gemeenschap Artisans de Paix ondersteunen, omdat wij deze gemeenschap goed kennen. We hopen deze keer op financiële steun.

Het is dus ook moeilijk om in de behoeften van de illegale Congolezen te voorzien, omdat wij zelf geen financiële middelen hebben, maar het lukt ons om erin te slagen, omdat de illegalen ons vertrouwen en ze weten heel goed dat wij die middelen niet hebben, maar uitsluitend van goede wil zijn. Wij proberen hen te helpen met de zijdelingse middelen, hetgeen betekent dat zij blijven geloven in hetgeen wij ondernemen.” (Marcel Nzundu, Artisans de Paix)

Uit bovenstaand citaat blijkt dat deze organisatie zich erg graag wil inzetten voor illegale Congolezen en dat deze ondanks de beperkte financiële middelen, de illegale Congolezen probeert te ondersteunen. Ook uit twee citaten uit paragrafen 6.5 en 6.6 blijkt dat Artisans de Paix, illegalen probeert te helpen, al is dat maar door het hun geven van vrijwilligerswerk, waardoor de illegalen toch bezig kunnen zijn, en daardoor even hun gedachten ergens anders op kunnen richten. In onderstaand citaat beschrijft een illegale Congolees nog een andere vorm van hulp die hij van bovenstaande organisatie heeft ontvangen.

“Ik ben aan mijn woning gekomen via Artisans de Paix. Artisans de Paix en de pastoor zorgen voor nutsvoorzieningen, zakgeld, voedsel, onderdak. Ze hebben mij geholpen vanwege mijn kwaliteiten (pedagogische en muzikale kwaliteiten).” (Congolees 15)

Uit de diverse citaten blijkt dat de Congolese organisaties de illegale Congolezen op diverse gebieden ondersteunen, ondanks dat hun doelstelling (soms) in de eerste plaats (eigenlijk) een andere was.

“Artisans de Paix is een organisatie die onder internationale dekking werkt. Deze organisatie probeert door middel van opleiding en informatieverstrekking en het gebruik van muziek naar vrede te zoeken. Ik, Marcel Nzundu, van origine Congolees en muzikant, heb Artisans de Paix opgericht. Ik ga ervan uit dat het geweld en de onrust (in Congo, maar ook op andere plaatsen) gestopt kunnen worden door muziek. Ik vind dat er acties ondernomen moeten worden, om de onrust en het geweld te stoppen, en Artisans de Paix staat aan de basis hiervan.

De organisatie heeft de muziek als basis. Men gelooft dat door het maken van muziek vrede kan worden bereikt. De organisatie van Artisans de Paix bestaat uit een directeur, een coördinator, maatschappelijk werkers en opbouwwerkers (animateurs). Daarnaast werken er ook stagiaires en vrijwilligers. Het is een culturele organisatie, er werken zowel Afrikanen als blanken. Ze werken er veel met jongeren en doen veel op zowel muziek- als sportgebied. Men werkt samen om een goede balans te vinden en de medewerkers vormen een hecht team. Ze werken daar uit vrije wil en doen dat vanuit hun hart. Binnen de organisatie bestaat een goed evenwicht en ik ben daar tevreden over.” (Marcel Nzundu, Artisans de Paix)

Het bestaan van de diverse Congolese organisaties in Brussel kan aan de ‘georganiseerdheid’ van de gemeenschap liggen. In het onderstaande citaat licht een legale Congolees dat toe.

“De Belgen hebben ons gekoloniseerd en daarom er bestaat een Congolese gemeenschap in België. Er bestaat een groot verschil tussen het leiden van de Congolese gemeenschap en de manier waarop de gemeenschap in elkaar zit. In de Congolese gemeenschap zit toch wel een soort ‘georganiseerdheid’. In andere landen (zoals Nederland, Frankrijk en de Verenigde Staten) bestaan er ook Congolese gemeenschappen. Zij richten zich allemaal op Brussel, omdat Brussel de Europese hoofdstad is en de hoofdstad van België. De organisatie van allerlei zaken gebeurt vanuit Brussel. Daarom wordt de aandacht ook gericht op andere Congolese gemeenschappen buiten Brussel en België.” (Marcel Nzundu, Artisans de Paix)

Uit dit citaat blijkt tevens dat Brussel de ‘hoofdstad’ is voor Congolese gemeenschappen van over de hele wereld. Dit kan liggen aan het feit dat België de voormalige kolonie van België was, dat Brussel de Europese hoofdstad is, maar het kan ook zijn dat de Congolese gemeenschap in Brussel en België een van de grotere in Europa is. Omdat er zoveel Congolezen wonen kunnen ze daar makkelijker dingen organiseren. En met de moderne middelen, zoals e-mail en internet kun je gemakkelijk Congolezen over de hele wereld bereiken.

Uit het bovenstaande blijkt dat de Congolese organisaties Congolezen erg graag willen helpen, op velerlei gebied, maar dat ze soms niet beschikken over voldoende (financiële) middelen. Daarnaast komt uit bovenstaande naar voren dat men elkaar helpt uit solidariteit. Ook is uit eerdere citaten naar voren gekomen dat (een aantal) legale Congolezen zich erg solidair voel(t)(en) met de illegale Congolezen. In de toekomst wordt er echter hulp verwacht uit de Vlaamse gemeenschap. Men hoopt dan op financiële hulp, zodat men de illegale Congolezen in de toekomst nog beter van dienst kan zijn.

7. Conclusies

Op welke manier kunnen illegale Congolezen overleven in Brussel en kunnen ze rekenen op ondersteuning vanuit hun etnische gemeenschap? Deze vraag, de probleemstelling, is in de diverse hoofdstukken aan bod gekomen. Voor de behandeling ervan heb ik gebruik gemaakt van zowel het materiaal uit eerder onderzoek, als empirisch materiaal dat ik heb verzameld voor deze scriptie. In dit hoofdstuk komen de conclusies aan bod. Om tot een conclusie te kunnen komen, worden in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk de vier vraagstellingen beantwoord, die naar aanleiding van deze scriptie zijn opgesteld. In de tweede en laatste paragraaf van dit hoofdstuk zal de uiteindelijke conclusie volgen, waarmee ik de probleemstelling op een goede manier hoop te kunnen beantwoorden.

7.1 Uitkomsten naar aanleiding van mijn vraagstellingen

7.1.1 Naar aanleiding van vraagstelling 1: Wat is de omvang en wat zijn de kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap in België (Brussel)?

In het tweede hoofdstuk valt, in tabel 2.1, te zien dat er al in 1910 een (kleine) Congolese gemeenschap in België was gevestigd. Deze bestond toentertijd uit vijftien personen en is in de loop der tijd alleen maar gegroeid. Hierbij valt duidelijk op dat na de Congolese onafhankelijkheid het aantal legaal in België wonende Congolezen sterk is gestegen. Dit kan verklaard worden doordat er meer Congolezen naar België kwamen om er te werken of te studeren. Dit waren voornamelijk mensen die contact hadden met blanken. Daarnaast speelt de steeds slechtere situatie in Congo na de onafhankelijkheid een rol. De infrastructuur, het onderwijs en de gezondheidszorg stelden (na het wegsturen van de 'buitenlanders' door Mobuto) weinig meer voor en de 'gewone' Congolees zag zijn levensomstandigheden alleen maar slechter worden. Ook in de jaren tachtig en negentig was de situatie in Congo niet best en waren er veel misstanden. In deze situatie is tot op heden niet veel veranderd. Dat kan de oorzaak zijn van de sterk stijgende Congolese inwoneraantallen in België.

Er is volgens de literatuur een gevestigde legale Congolese gemeenschap in België, die in 2004 uit 13823 personen bestaat. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen hiervan de meeste mensen (7300 Congolezen) en hiermee zijn de Congolese migranten in dit gewest de twee na grootste niet-westerse migrantengroep, na de Marokkanen (met 41.987 migranten) en de Turken (met 11.595 migranten).

Over de kenmerken van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap kan het volgende gezegd worden: het grootste deel van de legaal gevestigde Congolese gemeenschap bevindt zich in de leeftijdscategorie 30 tot 44 jaar en is ongehuwd. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk dat men zonder partner (al dan niet gehuwd) uit Congo is vertrokken vanwege de situatie daar en dat men tot op heden nog geen gezin heeft gesticht. De leden van de Congolese gemeenschap zijn gemiddeld jonger dan de gehele Belgische bevolking. Dit kan liggen aan het feit dat er voor jonge Congolezen wel mogelijkheden bestonden (en werden gecreëerd) om daar weg te gaan, terwijl deze er niet waren voor de ouderen en zij dus in Congo achterbleven.

7.1.2 Naar aanleiding van vraagstelling 2: In welke fasen heeft de Congolese gemeenschap zich in België en Brussel gevestigd?

Over de fasen van vestiging van de Congolese gemeenschap kan volgens de uitkomsten uit het onderzoek het volgende gezegd worden. In de jaren dat Congo nog Belgische kolonie was, woonden er in België maar weinig Congolezen. Het aantal Congolese inwoners (in België) laat in de eerste plaats een stijgende lijn zien, waarna het in 1947 weer sterk daalt. Dit laatste kan verklaart worden door het feit dat in die tijd de eerste 'antikoloniale' gedachten' worden geboren en de Congolezen weer terugkeren naar hun eigen land. Na de onafhankelijkheid van Congo stijgt het aantal Congolese inwoners in België zeer sterk. Het aantal inwoners blijft tot op heden (2004) stijgen. Volgens de onderzoeksgegevens kunnen er drie fasen onderscheiden worden:

- Fase 1: periode 1910-1946 (globaal), Congo is een kolonie van België: Er woont een klein aantal Congolese inwoners in België; dat aantal stijgt in deze periode van vijftien naar achtennegentig. Dit zijn voornamelijk mensen die werken voor de overheid, contact hebben met blanken en er ook komen voor vakantie of om er te studeren.
- Fase 2: periode 1947-1960 (globaal), Congo is nog steeds een kolonie van België, maar de onafhankelijkheid laat niet lang op zich wachten (op 30 juni 1960 wordt Congo onafhankelijk): Het aantal Congolese inwoners, in België, in deze periode daalt sterk ten opzichte van de vorige periode. De situatie in Congo is redelijk tot goed, want 'buitenlandse' verantwoordelijken bij bedrijven zorgen voor goed onderwijs, een goede infrastructuur en een goede economie.
- Fase 3: periode 1961-heden (globaal), Congo is onafhankelijk geworden: Het aantal Congolese inwoners in België stijgt zeer sterk ten opzichte van de vorige periode en blijft door de jaren heen sterk stijgen. Door Mobuto's 'afrikanisering' van het land (in 1971) en de economie gaat het steeds slechter met het land, wat in de jaren tachtig voor een crisis zorgt. Voor de meeste Congolezen wordt het leven in Congo een 'lijdensweg', ook vanwege de diverse oorlogen en slachtpartijen die er op Congolees grondgebied plaatsvinden.

7.1.3 Naar aanleiding van vraagstelling 3: Kan de illegale Congolees terugvallen op de reeds gevestigde Congolese gemeenschap?

Uit de empirische gegevens uit de hoofdstukken 4, 5 en 6 blijkt dat de Congolese gemeenschap in Brussel over het algemeen erg solidair is met hun illegale landgenoten. De gemeenschap biedt de illegale Congolees ondersteuning op divers gebied, van voedsel en kleding tot onderdak. Behalve dat illegale Congolezen veel bij particulieren, vanuit de Congolese gemeenschap, terecht kunnen voor diverse vormen van ondersteuning, zijn er ook nog de Congolese organisaties die ook een belangrijke rol hebben in de ondersteuning van de illegale Congolezen. Uit de empirische gegevens blijkt dat het patroon van begrensde solidariteit het best past bij de hulp die er vanuit de Congolese gemeenschap gegeven wordt aan de illegale Congolezen. Daarnaast hebben de leden van de gemeenschap ook duidelijke motieven om deze mensen hulp te geven. Als eerste is er het motief van de solidariteit. Congolezen, zien elkaar als broeders en vinden het heel normaal om elkaar te helpen. Daarnaast speelt ook de politieke situatie in België een rol. De Belgische overheid staat niet erg open voor de situatie van de illegale Congolezen en daarnaast zijn er politieke partijen die weinig op hebben met Congolezen en

buitenlanders in het algemeen. Daarom is het des te belangrijker dat men elkaar ondersteunt, vinden enkele leden uit de Congolese gemeenschap.

De Congolezen worden niet door in België verblijvende familie of vrienden naar het migratieland gehaald, maar zij komen uit 'eigen' beweging (veelal met hulp van anderen). Omdat de illegalen, wanneer zij in België aankomen, vaak nog niemand kennen, zijn zij in de eerste plaats aangewezen op andere vormen van opvang. Maar naarmate men meer in contact komt met leden van de eigen gemeenschap, kan men over het algemeen steeds meer steun vinden bij deze eigen gemeenschap. Er zijn enkele uitzonderingen hierop, maar over het algemeen kan de illegale Congolees terugvallen op de reeds gevestigde Congolese gemeenschap in Brussel.

7.1.4 Naar aanleiding van vraagstelling 4: Hoe slagen illegale Congolezen erin om in België te kunnen verblijven?

Voor illegalen in het algemeen wordt het verblijf er door de Belgische overheid niet makkelijker op gemaakt. In het beleid komt duidelijk naar voren dan men deze mensen liever ziet gaan dan komen. Omdat er ondanks dit beleid toch vele instellingen zijn waar de illegale Congolezen terecht kunnen en zij daarnaast ook kunnen rekenen op hulp van particulieren (vanuit de eigen gemeenschap), bestaan er toch diverse mogelijkheden voor illegale Congolezen om in Brussel te kunnen verblijven. Om in Brussel te kunnen verblijven gebruiken de illegalen (onder andere) de volgende strategieën:

- Ondersteuning vanuit de eigen gemeenschap, door instellingen en particulieren. Zij voorzien in een brede vorm van ondersteuning die loopt van het voorzien in onderdak en voedsel tot het verkrijgen van hulp bij de procedure.
- Verblijf in een instelling voor langdurige opvang, waar zij diverse vormen van ondersteuning kunnen ontvangen, zoals onderdak, voedsel, medische zorg en hulp bij de procedure.
- Het opbouwen van contacten met diverse mensen (in België), zodat men op diverse plaatsen vrijwilligerswerk kan doen, waarvoor men een kleine vergoeding (meestal in natura) ontvangt en daarnaast kan men ook (nuttig) bezig zijn. Illegalen kunnen op deze manier (tijdens het doen van vrijwilligerswerk) hun gedachten verzetten.
- In procedure gaan bij de Raad van State met behulp van een (pro deo) advocaat, waardoor de kans op een legale status groter wordt.
- Het bezoeken van kerkdiensten en andere bijeenkomsten, waar men steun en een toeverlaat kan vinden bij land- en/of streekgenoten en anderen (zoals de pastoor). Ook kan men op deze wijze beginnen met het opbouwen van een netwerk.
- Ondersteuning van instellingen, zoals het OCMW, bijvoorbeeld in de vorm van financiële ondersteuning en onderdak.
- Een enkeling vond een betaalde baan, aan de onderkant van de arbeidsmarkt, waardoor zij in hun eigen onderhoud konden voorzien.

2. Conclusie

Op welke manier kunnen illegale Congolezen overleven in Brussel en kunnen zij rekenen op ondersteuning vanuit hun etnische gemeenschap? Uit de vorige sub-paragrafen is al naar voren gekomen dat de illegale Congolezen kunnen overleven in Brussel ondanks het tegenwerkende beleid. De illegale Congolees heeft diverse strategieën (zie sub-paragraaf

7.1.4) om te overleven in Brussel. Daarnaast kunnen de illegale Congolezen (over het algemeen) rekenen op ondersteuning vanuit hun etnische gemeenschap. Deze steun komt echter niet zomaar aanwaaien. Om steun vanuit de gemeenschap te krijgen, moeten de illegale Congolezen wel eerst wat moeite doen. Ze moeten contact leggen met legale Congolezen en netwerken opbouwen. Zodra dit is gebeurd, kunnen de illegale Congolezen rekenen op diverse vormen van hulp vanuit de legale Congolese gemeenschap in Brussel. De legale Congolese gemeenschap verleent graag hulp aan de Congolese illegalen omdat men zich solidair met hen voelt en men elkaar ziet als broeders. Een andere reden om hulp te geven is de politieke situatie in België, die op dit moment niet erg open staat voor migranten en vluchtelingen.

Het is dan ook niet vreemd dat Congolezen, die net aankomen in België en nog niemand kennen in het voor hen vreemde land, in eerste instantie zijn aangewezen op hulp vanuit diverse instellingen (zoals centra voor langdurige opvang). En er zijn inderdaad enkele illegale Congolezen die na langere tijd nog geen hulp hebben ontvangen vanuit de legale Congolese gemeenschap. De belangrijkste reden hiervan is, dat zij zich vooral richten op de ondersteuning die zij vanuit de instelling ontvangen en dat zij weinig tot geen aandacht hebben voor hetgeen er zich buiten de muren van deze instelling afspeelt.

Bijlagen

Bijlage 1

Literatuurlijst

Boeken, rapporten en (andere) wetenschappelijke uitgaven:

- Adam, Ilke, e.a. (2002). Book of solidarity. Providing assistance to undocumented migrants in Belgium, Germany, The Netherlands and the UK, volume I. Brussel: Picum
- Berwouts, Kris (2001). Congo. Mensen politiek, economie, cultuur, milieu. Amsterdam: KIT Publishers
- Burgers, Jack; Engbersen, Godfried (1999). De ongekende stad 1. Illegale vreemdelingen in Rotterdam. Amsterdam: Boom
- Engbersen, Godfried; Leun, Joanne van der; Staring, Richard; Kehla, Jude (2003). De ongekende stad 2. Inbedding en uitsluiting van illegale vreemdelingen. Amsterdam: Boom
- Engbersen, Godfried; San, Marion van; Meeteren, Masja van (2005). Nieuwe migranten in België. Illegaliteit, uitsluiting en de rol van legale immigrantengroepen bij de inbedding van illegale vreemdelingen. [Rotterdam]: RISBO Contactresearch BV
- Pollman, Joop ([1972]). Grote geïllustreerde wereldgeschiedenis. De hedendaagse geschiedenis. Amsterdam: Amsterdam Boek (zeventiende deel)
- Rusinovic, Katja; Leun, Joanne van der; Chessa, Tiziana; Weltevreden, Afke; Engbersen, Godfried; Vos, Jan (2002). Nieuwe vangnetten in de samenleving. Over problemen en dilemma's in de opvang van kwetsbare groepen. Rotterdam: RISBO Contact Research BV / Erasmus Universiteit Groep
- Weltevreden, Henk (2005). Congo Blues. Hilversum: RVU Educatieve Omroep
- Wets, Johan (eindredactie) (2001). Migratie en asiel. Vluchten kan niet meer, syntheserapport van een onderzoeksproject inzake het migratie- en asielbeleid in België. Brussel: Koning Boudewijnstichting

Statistische informatie:

- Bevolking per nationaliteit, geslacht, burgerlijke staat en provincie, op 1.1.2004 (2004). Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
- Bevolking naar nationaliteit, mannen en vrouwen. Bevolking op 1/2004 (2004). Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

- Bevolking en huishoudens. Totale Belgische bevolking op 1.1.2004. (2004) Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
- Bevolking en huishoudens. Buitenlandse bevolking (2004). Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
- Bevolking en huishoudens. Buitenlandse bevolking op 1.1.2004 (2004). Brussel: Federale overheidsdienst economie, K.M.O., middenstand en energie
- Bevolking en huishoudens. Buitenlandse bevolking op 1.1.2002 (2002). Brussel: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991. Deel 1b, bevolkingscijfers, leeftijd, geslacht, nationaliteit per gemeente (1992). [Brussel]: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1981. Algemene resultaten, leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, nationaliteit en gezinnen.(1982). [Brussel]: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Volkstelling 31 december 1970. Deel 4, bevolking naar nationaliteit, a. Rijk, provincies, arrondissementen en taalgebieden (1974). [Brussel]: Nationaal Instituut voor de Statistiek
- Population recensement général du décembre 1920. Tome II (1923). Brussel: publié par le ministre de l'intérieur et de l'hygiène, Statistique de la Belgique

Informatie van het Internet:

- Reizen en landensite van het ministerie van buitenlandse zaken: http://www.minbuza.nl/default.asp?CMS_ITEM=371D096EA5B945F88989755D43A716E1X3X49977X69